

Rijksoverheid

“Als ik het leuk heb gehad bij papa
wordt mama meestal boos.”

Gebroken gezinnen

Door professionals waargenomen signalen van scheidingsproblematiek als indicatie voor hulpverlening

Ferdi Haartsen (3703622)

April 2017

Masterthesis Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken, Universiteit Utrecht

Voor het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Universiteit Utrecht

Opleiding

Master Maatschappelijke
opvoedingsvraagstukken

Begeleider

Dr. Stijn Sieckelinck

2^e corrector

Dr. Monique van Londen-
Barentsen

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Stagefunctie

Beleidsmedewerker
vechtscheidingen

Begeleider

Drs. Maggie Wissink ook
Geerdink

“Beloof je elkaar lief te hebben en trouw te zijn, elkaar te eerbiedigen en bij te staan, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, alle seizoenen van het leven, in de geest van het Woord van God, totdat de dood jullie scheidt?”

(Protestantse Kerk in Nederland, 2004)

Samenvatting

De uitkomsten van een scheiding tussen ouders op het welzijn van kinderen variëren sterk door verschillende omstandigheden van de scheiding. Met de stelselwijziging in de jeugdhulpverlening is het belangrijker geworden dat professionals met een pedagogische taak, zoals leerkrachten, de signalen van scheidingsproblematiek herkennen en indien nodig, de juiste vervolgstappen nemen. Het onderzoek tracht om de kennis van Veilig Thuis medewerkers over de signalen van scheidingsproblematiek te inventariseren. Doormiddel van half open interviews met dertien professionals van Veilig Thuis is een beschrijving gegeven van de waarneembare signalen die 1) Een indicatie vormen om geen hulpverlening in te zetten, 2) een indicatie vormen voor het inzetten van vrijwillige hulpverlening en 3) een indicatie vormen voor het inzetten van gedwongen hulpverlening. Het resultaat is een overzicht van 53 signalen die professionals met een pedagogische taak kunnen ondersteunen in het herkennen van scheidingsproblematiek.

Trefwoorden: *scheidingsproblematiek, hulpverlening, professionals, Veilig Thuis, kwalitatief onderzoek, vechtscheiding.*

Abstract

The outcomes of a divorce between parents on the well-being of children vary widely by the different conditions of the divorce. With the youth care system changes it has become more important for professionals with a pedagogical task, e.g. teachers, to recognise the signs of divorce issues and to take further steps if necessary. By means of semi-structured interviews with thirteen professionals of Veilig Thuis (the Dutch contact centre for domestic violence) a description is given of 1) the observable signs which indicate that no assistance is needed, 2) the observable signs which indicate that voluntary assistance is needed and 3) the observable signs which indicate that forced assistance is needed. The result is an overview of 53 signs which professionals with pedagogical task can use as support in recognising divorce issues.

Key-words: *divorce issues, assistance, professionals, Veilig Thuis, qualitative research, high conflict divorce.*

Wanneer ouders scheiden, kan dit grote gevolgen hebben voor de kinderen in het gezin. Niet alle kinderen kunnen zich gemakkelijk aanpassen aan de veranderingen in de gezinssituatie. Grote verschillen worden gevonden in het welzijn van kinderen na een scheiding (Spruijt & Kormos, 2014). Scheiding wordt in verband gebracht met een verhoogde kans op gedragsproblemen, psychologische problemen en verminderde schoolprestaties (Amato, Kane & James, 2011). Toch groeit de meerderheid van de kinderen waarvan de ouders scheiden uiteindelijk op tot goed functionerende individuen (Spruijt & Kormos, 2014). De verschillen in ernst van de problematiek kunnen voor een deel verklaard worden door verschillende omstandigheden in het scheidingsproces. Een deel van de ouders scheiden onder omstandigheden die het welzijn van kinderen niet of nauwelijks doen verminderen, terwijl andere ouders scheiden onder omstandigheden die het welzijn van kinderen sterkt doen verminderen (Amato, 2000).

Verskillende hulpverleningsprogramma's zijn beschikbaar voor gezinnen in een scheidingssituatie. Deze programma's zijn gericht op het verminderen van de negatieve gevolgen voor kinderen en het verbeteren van de omstandigheden van een scheiding (Spruijt & Kormos, 2014). Voor een optimaal effect variëren deze programma's van vrijwillig en ongedwongen tot verplicht en intensief (Kelly, 2000). De afstemming van de hulpverleningsprogramma's op het gezin is dan afhankelijk van de mate waarin de omstandigheden en kindfactoren het welzijn van het kind verminderen (Kelly & Emery, 2003).

Verskillende beroepskrachten krijgen in hun dagelijks werk te maken met scheidingsproblematiek. Professionals in bijvoorbeeld de gezondheidszorg, hulpverlening, het juridisch werkveld, het onderwijs en de overheid hebben in meer of mindere mate de verantwoordelijkheid scheidingskinderen en hun ouders behulpzaam te zijn (Spruijt & Kormos, 2014). Één van de uitgangspunten van de in 2015 aangenomen Jeugdwet is dat deze verschillende schakels in de hulpverleningsketen in een vroeg stadium signalen opvangen van mogelijke problemen. Zo kan snel en adequaat hulpverlening geadviseerd worden en voorkomen worden dat problemen escaleren (Jeugdwet MvT).

Door dit uitgangspunt uit de Jeugdwet is het met de stelselwijziging in de jeugdhulpverlening belangrijker geworden dat ook de beroepskrachten met een pedagogische taak zoals scholen, kinderopvang en instellingen van vrijetijdsbestedingen in staat zijn om problematiek te signaleren en hier naar te handelen als zij van mening zijn dat hulpverlening

gewenst is (Janssens, 2015). Janssens (2015) tekent hierbij aan dat de mogelijkheden voor vroege signalering met de oprichting van bijvoorbeeld wijkteams in het nieuwe stelsel betere kansen heeft gekregen, maar dat kennis en afspraken over signaleren en doorverwijzen noodzakelijk zijn om de volledige doelgroep te bereiken.

Met betrekking tot scheidingsproblematiek is bij de proefimplementatie van de richtlijn ‘Scheiding en problemen van jeugdigen’ uit de praktijk gebleken dat er soms op scholen te weinig gesignaleerd wordt, of dat hier te weinig gevolg aan wordt gegeven. De richtlijn beveelt dan ook aan dat de professionals in de jeugdhulpverlening kennis en ervaring rondom scheidingsgezinnen delen en de samenwerking opzoeken met andere jeugdprofessionals (Anthonijsz, Spruijt & Zwikker, 2015).

De richtlijn stelt dat het delen van kennis en het maken van afspraken over de samenwerking tussen de professionals tot gevolg kan hebben dat scheidingsproblematiek eerder gesignaleerd wordt, dat beter de juiste begeleiding ingezet wordt en dat de omstandigheden van de scheiding en de individuele kindfactoren beter onderscheiden kunnen worden (Anthonijsz et al., 2015). Daarnaast is ook in het uitvoeringsplan ‘Verbeteren situatie kinderen in een ‘vechtscheiding’’ van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (V&J) en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) aandacht voor het verbeteren van de signalering van scheidingsproblematiek door leerkrachten (Teeven & van Rijn, 2014). Dit onderzoek is mede vanuit dit actieplan tot stand gekomen.

Veilig Thuis medewerkers voeren vanuit hun triagefunctie casusanalyses uit. Zij doen vervolgens uitspraak welke hulpverlening passend is en of het in vrijwillig kader aangeboden kan worden, of doorgezet wordt naar de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) voor hulpverlening in het gedwongen kader (Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2014; Raad voor de Kinderbescherming, 2013a; Raad voor de Kinderbescherming, 2013b). Een deel van de meldingen die bij Veilig Thuis binnenkomen hebben betrekking op scheidingsproblematiek. Landelijke cijfers hoe vaak dit voorkomt zijn niet beschikbaar, maar in het jaarverslag van Veilig Thuis regio Gooi en Vechtstreek van 2015 staat aangegeven 306 maal contact gezocht is naar aanleiding van een vechtscheiding (Veilig Thuis Gooi en Vechtstreek, 2016). Veilig Thuis medewerkers hebben dus ervaring op het gebied van scheidingsproblematiek, de bijbehorende signalen en het inschatten welke vorm van hulpverlening vervolgens passend is.

Het doel is om de kennis over de signalen van scheidingsproblematiek die aanwezig is bij Veilig Thuis medewerkers te inventariseren en te verzamelen in één overzicht. Het overzicht kan gedeeld worden met de beroepskrachten met een pedagogische taak, zodat daar waar nodig, de kennislacune op het gebied van scheidingsproblematiek beter gevuld kan worden.

De onderzoeksvraag is:

Welke waarneembare signalen bij ouders en kinderen in scheidingssituatie zijn een indicatie voor professionals, om geen vorm, een vrijwillige vorm, of een gedwongen vorm van hulpverlening in te zetten?

Medewerkers van Veilig Thuis zijn gevraagd naar de waarneembare signalen bij kinderen en ouders in scheidingssituatie die voor hen een indicatie vormen voor vrijwillige en ongedwongen hulpverleningsprogramma's en naar signalen die een indicatie vormen voor meer intensieve, of verplichte vormen van hulpverleningsprogramma's. Medewerkers van Veilig Thuis zijn ook gevraagd naar de waarneembare signalen die een indicatie vormen verder geen gevolg te geven aan een situatie, ondanks dat deze casuïstiek minder vaak terecht komt bij Veilig Thuis.

Theoretisch kader

Aantallen en cijfers

Scheidingen tussen ouders kunnen onderverdeeld worden in echtscheidingen en decohabitaties. Bij echtscheiding wordt een huwelijk of een geregistreerd partnerschap ontbonden. Bij decohabitatie wordt samenwoning beëindigd zonder huwelijk of geregistreerd partnerschap. Het aantal Nederlandse echtscheidingen in 2015 bedroeg 34.232. Dit betreft ongeveer 40% van het aantal huwelijken die in 2015 plaatsvonden. Bij 19.215 van deze echtscheidingen in 2015 waren minderjarige kinderen betrokken (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2017). Het aantal decohabitaties wordt niet exact bijgehouden, maar naar schatting van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn er ongeveer 60.000 stellen per jaar die samenwoning beëindigen (Spruijt & Kormos, 2014). Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum schat in het evaluatierapport van het ouderschapsplan dat jaarlijks ongeveer 34.000 minderjarige kinderen te maken hebben met echtscheiding en nog eens 18.000 minderjarige kinderen met decohabitatie van hun ouders. (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, 2013).

Hoeveel van deze scheidingen negatieve gevolgen hebben voor het welzijn van kinderen is moeilijk te meten. Van Lawick (2012) schat dat ongeveer 70% van de scheidingen in Nederland redelijk tot soepel verloopt. In 30% van de gevallen is er sprake van belemmering in financiën, of conflicten in het tot stand komen van afspraken tussen ouders rondom de kinderen, waar kinderen negatieve gevolgen van ervaren. In ongeveer 15% procent van deze laatste groep verloopt de scheiding zo problematisch dat er sprake is van een slepend proces met meerdere jaren van conflict, vijandigheid en emotionele instabiliteit. Het gaat dan om ongeveer 3000 scheidingen per jaar waar de kinderen lange tijd ernstige gevolgen van ondervinden.

Begripsbepaling en terminologie

In de Internationale literatuur bestaat een onderscheid tussen ‘low conflict divorce’ en ‘high conflict divorce’. Vooral ‘high conflict divorce’ wordt geassocieerd met negatieve gevolgen in het welzijn van kinderen (Sandler, Miles, Cookston & Braver, 2008). Kenmerken van ‘high conflict divorce’ zijn negatieve interactiepatronen tussen ouders, continue ruzies tussen ouders, juridische procedures en verminderd vermogen om de belangen van het kind te zien (Henry, Fieldstone, Thompson & Treharne, 2011). Verder zijn ouders minder goed in staat zorg te dragen voor een goede opvoeding (Sandler, et al., 2008).

Daarbij bestaat in de internationale literatuur discussie of de ‘good divorce’ bestaat. Bij de ‘good divorce’ wordt het proces van scheiden zo ingericht dat kinderen op de lange termijn geen negatieve gevolgen ondervinden van de scheiding (Amato, Kane, & James, 2011). Tot nu toe lijkt de invulling van het scheidingsproces sterk van invloed op de mate waarin kinderen negatieve gevolgen op de lange en korte termijn ervaren, maar dat ook in de meest gunstige scheidingsscenario’s kinderen gemiddeld genomen minder goed presteren dan kinderen met nog getrouwde ouders, voornamelijk op de korte termijn. De discussie richt zich op de vraag of deze verschillen op de lange termijn onder bepaalde omstandigheden vervagen (Amato et al., 2011; Spruijt & Kormos, 2014).

De Nederlandstalige literatuur maakt gebruik van de termen vechtscheiding en complexe scheiding wanneer gesproken wordt van scheidingen die het welzijn van kinderen schade toebrengen. De term vechtscheiding is afkomstig van de Belgische onderzoekers De Laet en Van De Voorde (2010). Ze stellen dat in een conflictueuze echtscheiding sprake is van conflicten rondom de scheiding, maar dat ouders in staat zijn om de kinderen buiten het conflict te houden. Bij een vechtscheiding wordt niet langer rekening gehouden met het kind

omwille van het conflict tussen de ouders. De literatuur suggereert inderdaad dat blootstelling van kinderen aan ouderlijke conflicten in verband gebracht kan worden met schadelijker uitkomsten dan wanneer kinderen niet worden blootgesteld aan conflict, of conflicten in mindere mate plaatsvinden (Kelly & Emmery, 2003; Sandler et al., 2008). De Laet en van de Voorde (2010) gaan echter voorbij aan de indirecte vermindering van welzijn bij kinderen, door te stellen dat ouders zorgzaam blijven, wanneer ouders in staat zijn kinderen niet bloot te stellen aan het conflict. Voortdurende conflicten hebben gemiddeld genomen, ongeacht blootstelling van kinderen aan het conflict, ook verminderde opvoedingsvaardigheden tot gevolg en wordt daarmee in verband gebracht met verminderd welzijn van kinderen (Henry et al., 2011; Sandler et al., 2008).

Complexe scheiding wordt als term gebruikt om de term vechtscheiding niet te gebruiken. Als kritiek op de term wordt genoemd dat vechtscheiding teveel nadruk legt op het gevecht en de suggestie wekt dat dit gevecht gewonnen kan worden, terwijl bij ernstige vormen van scheiding de problemen vooral negatieve gevolgen hebben voor de betrokkenen (Jeugdzorg Nederland, 2014).

Scheiding als vorm van kindermishandeling

Ernstige vormen van scheiding worden in verband gebracht met kindermishandeling. De kans dat een kind, wat te maken heeft met een scheiding van hun ouders, ook te maken heeft met een vorm van kindermishandeling is twee maal zo groot in vergelijking met kinderen die geen scheiding van hun ouders hebben meegemaakt (Dong et al., 2004). In de definiëring van kindermishandeling van de tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen wordt zowel ontoereikende koestering en genegenheid, als huiselijk geweld in het bijzijn van het kind gezien als emotionele verwaarlozing. (Alink et al., 2011). Als de verminderde opvoedingsvaardigheden leiden tot ontoereikende koestering en genegenheid van een kind, of als conflicten zo uit de hand lopen dat er sprake is van huiselijk geweld in het bijzijn van het kind, kan gesproken worden van kindermishandeling als gevolg van een scheiding.

Veilig Thuis registreert wanneer het vermoeden van kindermishandeling naar aanleiding van een ‘vechtscheiding’ gemeld is (Ministerie van VWS & Ministerie van V&J, 2015). Bijvoorbeeld Veilig Thuis regio Gooi en Vechtstreek heeft in het jaarverslag van 2015 aangegeven dat er 306 maal contact is gezocht naar aanleiding van een vechtscheiding (Veilig Thuis Gooi en Vechtstreek, 2016). Deze cijfers worden tweemaal per jaar aangeleverd aan het

CBS. Het CBS heeft echter geconcludeerd dat de wijze van registreren in de 26 veilig thuis regio's zo verschillend is dat ze op basis van de aangeleverde gegevens nog geen betrouwbare cijfers over meldingen naar aanleiding van een vechtscheiding hebben kunnen publiceren. Zo gebruiken de Veilig Thuis regio's verschillende registratieprogramma's en is niet duidelijk of dezelfde definities worden aangehouden (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2016).

De RvdK heeft in het protocol 'gezag en omgang na scheiding' als uitgangspunt meegenomen dat scheidingproblematiek een reden kan zijn om het raadsonderzoek uit te breiden naar een beschermingsonderzoek wanneer heftige conflicten gepaard gaan met huiselijk geweld. In het beschermingsonderzoek wordt dan onderzocht of hulpverlening binnen het kader van een kindbeschermingsmaatregel noodzakelijk is (Raad voor de Kinderbescherming, 2013a).

Scheiding vanuit stressperspectief

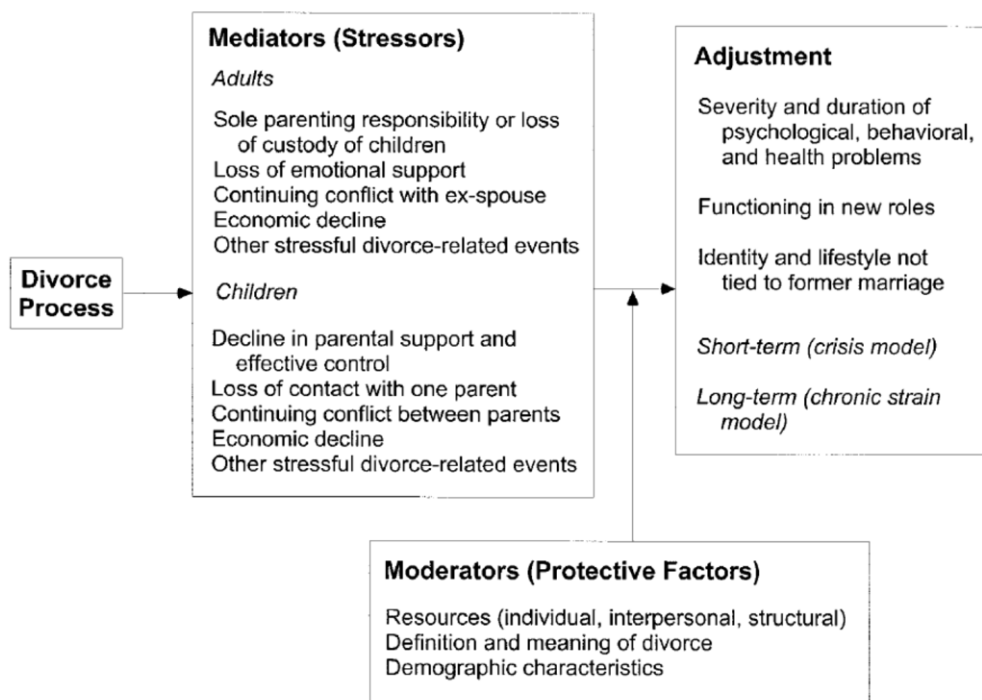
Het meest gebruikte perspectief om scheiding te conceptualiseren is het stressperspectief. Kelly en Emery (2003) en Amato (2000) beschrijven hoe stress een verbindende factor kan zijn tussen de aard van de scheidingsproblematiek en negatieve gevolgen bij kinderen. Scheidingen worden omschreven als een proces wat over langere tijd speelt. Zowel kinderen als volwassenen ondergaan een serie gebeurtenissen en veranderingen die leiden tot een nieuwe situatie waaraan kinderen zich moeten aanpassen. Kinderen moeten zich bijvoorbeeld aanpassen aan een nieuwe gezinssamenstelling, mogelijk met nieuwe partners. Daarnaast moeten kinderen in het geval van co-ouderschap leren omgaan met de logistiek en emoties van het leven in twee huishoudens, met bijbehorende nieuwe tijdschema's, regels en verdeling van bezittingen (Kelly & Emery, 2003).

Het vermogen van kinderen om zich adequaat aan te passen aan de veranderingen is afhankelijk van verschillende variabelen die stress opleveren (Kelly & Emery, 2003; Amato, 2000). Wanneer de gebeurtenissen in het proces van de scheiding plaatsvinden onder omstandigheden die als stressvol worden ervaren, leidt dit tot minder goede uitkomsten van de scheiding (Saini et al., 2012). Voorbeelden van gebeurtenissen die op verschillende momenten in het scheidingsproces plaatsvinden, zijn het doen van een scheidingsmededeling, of het opstellen van een verzoekschrift tot echtscheiding met daarin afspraken over pensioen/alimentatie/kinderen, of een verhuizing. Voorbeelden van variabelen die invloed hebben op of een scheiding positief of negatief uitpakt, zijn de aard van de onderlinge relaties voor de scheiding, aanpassingsvermogen van ouders en kinderen, mate van ouderlijk conflict,

economische situatie en andere middelen die ouders en kinderen tot hun beschikking hebben (Kelly & Emery, 2003).

Veranderingen kunnen ook van positieve invloed zijn op de uitkomsten van een scheiding bij kinderen. Canadees onderzoek van Strohschein (2005) stelt bijvoorbeeld dat wanneer een scheiding plaatsvindt in een ernstig disfunctionele gezinssituatie, de scheiding leidt tot een vermindering van antisociaal gedrag bij het kind. Waarschijnlijk omdat blootstelling aan ouderlijk conflict vermindert. Meestal wordt scheiding als geheel echter in verband gebracht met negatieve gevolgen (Kelly, 2000; Spruijt & Kormos, 2014; Amato, 2010).

Amato (2000) heeft de conceptualisering van scheidingen vormgegeven in het ‘divorce-stress-adjustment’ perspectief (figuur 1). Hij omschrijft in dit model de stressvolle omstandigheden als mediatorvariabele tussen de gebeurtenissen in het scheidingproces en de mate waarin kinderen en ouders zich succesvol aanpassen aan de nieuwe situatie. Daarnaast stelt Amato (2000) dat interne factoren als modererende variabelen van invloed zijn op hoe met de stress, die vrijkomt uit de stressvolle omstandigheden, omgegaan wordt. Hij ziet deze variabelen als protectieve factoren die een verklaring geven voor de variatie in aanpassingsvermogen onder vergelijkbare omstandigheden. Voorbeelden die Amato (2000) noemt zijn mechanismen van zelfovertuiging, coping vaardigheden en sociale vaardigheden.

Figuur 1: Divorce-stress adjustment perspectief (Amato, 2000)

Met het divorce-stress adjustment perspectief probeert Amato (2000) ook een verklaring te geven waarom sommige kinderen langdurig de negatieve gevolgen van de scheiding blijven ervaren terwijl anderen na verloop van tijd weer relatief goed functioneren. Hij stelt dat scheidingen kunnen verlopen volgens een korte termijn (crisis) model en een lange termijn (chronische spanning) model.

Het crisismodel ziet scheiding als een reeks grote veranderingen die in korte tijd op elkaar volgen. Deze veranderingen zijn op zichzelf niet problematisch, zoals verandering van woonplaats, school, of gezinssamenstelling. De impact en snelheid van de veranderingen kan zo groot zijn, dat de inspanningen die kinderen en ouders moeten doen om tot een nieuw evenwicht te komen de middelen van betrokkenen overstijgen om met de gebeurtenissen om te gaan. Dit maakt betrokkenen korte tijd zeer gevoelig voor stress, met daardoor een tijdelijke vermindering in welzijn en positief functioneren (Amato, 2000). Voor ouders heeft vermindering van positief functioneren als bijkomend gevolg dat ze verminderd in staat zijn goed zorg te dragen voor de opvoeding. Dit brengt aanvullende spanning mee voor de kinderen die op dat moment al gevoelig zijn voor stress en is daarom sterk van invloed op het welzijn van kinderen (Beard, 2014; Hetherington, Bridges & Insabella, 1998). Als de betrokkenen gewend zijn aan de nieuwe situatie en er geen nieuwe veranderingen zijn stelt het model dat het functioneren en het welzijn van kinderen en ouders weer terugkeren op het niveau van voor de scheiding (Amato, 2000).

In het lange termijn model gaan de veranderingen van een scheiding gepaard met aanvullende problematische omstandigheden die langere tijd aanhouden, zoals het verlies van contact met één van de ouders, voortdurend conflict, of slechtere economische omstandigheden. De spanningen rondom de veranderingen oefenen dan invloed uit op de meer stabiele levenscondities. De spanningen zijn chronisch van aard wat maakt dat de scheiding ook lange tijd daarna nog negatieve uitkomsten heeft voor betrokkenen en kan leiden tot permanente achterstanden in ontwikkeling van kinderen (Amato, 2000).

Scheiding vanuit systeemperspectief

Een ander perspectief om scheidingen te benaderen is het systeemperspectief. Aanvullend op het stress perspectief kijkt het systeemperspectief naar de interactiepatronen en onderlinge relaties van de leden in een familiesysteem en naar de betekenis die door het familiesysteem aan de situatie gegeven wordt (Bavelas & Segal, 1982).

De interacties tussen ouder en kind veranderen door de scheiding. Soms valt het contact met één van de ouders weg en interacties van ouders worden soms tijdelijk onberekenbaar, minder communicatief en minder ondersteunend naar de kinderen. Kinderen moeten zich dan aanpassen aan de vernieuwde interactiepatronen. Ook de interactie tussen de ouders onderling verandert. Scheiding kan zorgen voor minder communicatie en meer conflictueuze interactiepatronen tussen ouders. Ouders die niet langer getrouwd zijn, moeten onderling tot een nieuwe alliantie komen om een kind toch effectief op te kunnen voeden. (Cox & Paley, 1997).

Een deel van de kinderen heeft moeite om een goede band met ouders te behouden op het moment dat de ouders onderling conflicten hebben (Spruijt, De Goede & Van der Valk, 2001). Ouderlijk conflict is bij een scheiding een belangrijker voorspeller voor het aanpassingsvermogen van kinderen dan de scheiding zelf (Kelly, 2000). Conflicten kunnen ervoor zorgen dat kinderen loyaliteitsconflicten ervaren. Kinderen ervaren gevangen te zitten tussen de twee ouders en hebben de perceptie dat de ouders druk uitoefenen om hun kant te kiezen tegen de andere ouder. Het loyaliteitsconflict motiveert kinderen om de kwaliteit van de relatie met beide ouders te heroverwegen. Kinderen investeren dan meer of minder in de band met de ouders om het gevoel gevangen te zitten op te lossen (Kalmijn, 2012).

Kinderen kunnen in dit loyaliteitsconflict drie verschillende strategieën aanhouden. Een deel van de kinderen besluit in beide relaties minder te investeren en trekt zich emotioneel terug van de ouders. Het loyaliteitsconflict wordt verminderd doordat het met beide ouders minder te maken heeft en het kind de noodzaak om te kiezen minder ervaart. De strategie kan ten koste gaan van een goede band met beide ouders. Een ander deel kiest ervoor om vooral in de relatie met één van de ouders te investeren. Een kind vormt zo een coalitie met één ouder tegen de ander. Het loyaliteitsconflict wordt opgelost door toe te geven aan de ervaren druk om een kant te kiezen. De kans is het grootst dat het kind in dit geval kiest voor de band met de thuiswonende ouder, omdat daar de meeste tijd mee wordt doorgebracht en deze ouder meer invloed heeft op het kind. Een nadeel is dat het kind de goede band met één ouder verliest. Een voordeel is dat een deel van aandacht gecompenseerd kan worden door de ouder waar het de coalitie mee vormt. Als derde strategie probeert een deel van de kinderen de balans te houden tussen beide ouders door te blijven investeren in de band met beide ouders. Voordeel is dat er geen keuze gemaakt hoeft te worden en de strategie niet ten koste gaat van een goede band met ouders, maar het vraagt emotioneel veel van een kind, vooral als

het conflict blijft voortduren. Uiteindelijk worden alle drie de varianten in verband gebracht met negatieve ontwikkelingsuitkomsten voor het kind (Parmiani, Lafrate & Giuliani, 2012).

Als het contact tussen één van de ouders en het kind helemaal wegvalt, heeft dit ook negatieve gevolgen voor het kind. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn dat kinderen baat hebben bij meerdere rolmodellen, meer supervisie en meer betrokkenheid van ouders. Bij het verlies van contact met één van de ouders valt daar een deel van weg (Hetherington et al., 1998). Ook de supervisie en betrokkenheid van de ouder die overblijft, blijft niet altijd hetzelfde. Van de alleenstaande ouder wordt na de scheiding meer verwacht terwijl deze minder middelen heeft. Taken in bijvoorbeeld het huishouden die voorheen gedeeld werden met de partner moeten nu alleen gedaan worden. Tegelijkertijd moeten alleenstaande ouders meer werken om het inkomen net zo hoog te laten zijn als het gezamenlijk inkomen van voor de scheiding. Deze verwachtingen zorgen ervoor dat alleenstaande ouders minder tijd hebben om zorg te dragen voor de opvoeding van de kinderen. Verder vergroot de stress die de situatie met zich meebrengt voor de ouder ook de kans op depressieve symptomen. Deze depressieve symptomen kunnen resulteren in terugtrekking van sociale interacties met het kind en wordt in verband gebracht met meer internaliserend en externaliserend gedrag bij kinderen (Wood, Repetti, & Roesch, 2004).

Vanuit het perspectief van het kind kan een verdrietige teruggetrokken verzorger een gevoel van afwijzing en eenzaamheid geven. In de hechtingstheorie van Bowlby en Ainsworth staat het belang van goed contact met de verzorgende ouder omschreven. Indien het kind hierin niet wordt voorzien, kan het proberen om de aandacht van de ouder te trekken door negatief gedrag te laten zien. Het krijgen van de negatieve aandacht heeft dan het gewenste effect voor het kind en versterkt daarmee gedragsproblematiek (Wood et al., 2004). Een andere strategie die kinderen volgen is het zelf overnemen van de ouderrol (parentificatie). Soms ingegeven door de ouder, soms ingegeven door het kind zelf, biedt het kind dan emotionele of instrumentele ondersteuning aan een ouder, die niet passend is bij de leeftijd van het kind (Jurkovic, Thirkield & Morrell, 2001). Het gevaar hiervan is dat de moeilijkheid van de taken die de kinderen uitvoeren het ontwikkelingsniveau overstijgt. Kinderen zijn dan niet in staat om adequaat om te gaan met problematiek van volwassenen. Het is voor deze kinderen moeilijk om effectief emotionele ondersteuning te bieden en heeft als mogelijk gevolg aangeleerde hulpeloosheid (Peris & Emery, 2005).

Signalen van scheidingsproblematiek

Saini en collega's (2012) hebben in een Canadees onderzoek de signalen van 'high conflict divorce' in kaart proberen te brengen. Ze hebben in focusgroepen gesproken over de signalen van de problematiek, met professionals die beschermingsonderzoeken uitvoeren voor de Canadese kindbescherming. Daarnaast hebben ze gesproken over de wijze van samenwerking tussen professionals en de wijze van samenwerking met de betrokken gezinnen. Een belangrijke uitkomst van het onderzoek is dat exacte signalen moeilijk te geven zijn, omdat er geen consensus is over de definitie van 'high-conflict divorce'. De keuze van deze onderzoekers om signalen in kaart te brengen met een 'type scheiding' als onafhankelijke variabele, heeft ertoe geleid dat de signalen alleen in algemene zin omschreven konden worden (Saini et al., 2012). Het lijkt daarom beter om te vragen naar signalen van scheidingsproblematiek met een 'type hulpverlening' als onafhankelijke variabele. Het is de verwachting dat makkelijker met de informanten overeengekomen kan worden wanneer een casus een scheiding betreft die geschikt is voor een bepaalde vorm van hulpverlening, waardoor signalen specifiek aan een bepaalde groep toegeschreven kunnen worden en daardoor minder algemeen van aard hoeven te blijven.

Huidig onderzoek

Om het welzijn van kinderen met scheidingsproblematiek te kunnen verbeteren is het belangrijk dat gesignaleerd wordt wanneer ouders scheiden onder omstandigheden die schadelijk zijn voor het kind (Anthonijsz et al., 2015). Amato (2000) laat in het divorce-stress adjustment perspectief zien dat signalen voortkomen uit stressoren voor ouders, stressoren voor kinderen, protectieve factoren van kinderen en gevolgen voor ouders en kinderen. Kennis over deze signalen is echter nog niet altijd voldoende beschikbaar bij professionals met een pedagogische taak (Anthonijsz et al., 2015). Veilig Thuis medewerkers hebben vanuit hun triagefunctie ervaring op het gebied van scheidingsproblematiek en bijbehorende signalen. De verwachting is dat op basis van deze expertise een overzicht gemaakt kan worden van de signalen van scheidingsproblematiek. Het onderzoek van Saini en collega's (2015) laat echter zien dat het moeilijk is om signalen van scheidingsproblematiek in kaart te brengen met een type scheiding, als onafhankelijke variabele. Dit onderzoek vraagt daarom Veilig Thuis medewerkers naar de signalen van scheidingen die 1) een indicatie vormen voor geen hulpverlening, 2) een indicatie vormen voor een vrijwillige vorm van hulpverlening en 3) een indicatievormen voor gedwongen hulpverlening.

Methoden

De respondenten zijn benaderd via een e-mail naar alle 26 Veilig Thuis organisaties. Zes organisaties hebben dit verzoek afgewezen, van elf organisaties is geen reactie ontvangen. De recente reorganisatie van voorheen het Advies en Meldpunt Kindermishandeling en Stichting Huiselijk Geweld tot het nieuwe concept Veilig Thuis heeft waarschijnlijk invloed gehad op de selectie van respondenten. Een deel van de organisaties gaf aan vanwege de afronding van de reorganisatie niet mee te kunnen werken aan het onderzoek. In totaal is gesproken met dertien medewerkers van negen verschillende Veilig Thuis organisaties doormiddel van half open interviews. Interviews hebben verspreid door Nederland plaatsgevonden in de regio's Brabant-Noordoost, Flevoland, Friesland, Gooi en Vechtstreek, Haaglanden, Midden Brabant, Noord- en Midden Limburg, Zuid-Holland Zuid.

Achtergrond respondenten

Respondenten zijn werkzaam bij Veilig Thuis als medewerker van de frontoffice, of als onderzoeker. Medewerkers van de frontoffice zijn gespecialiseerd in het beoordelen van politiemeldingen, meldingen van zorgprofessionals en telefonische meldingen van burgers op het moment dat deze binnenkomen. Zij voeren de intake uit en verzamelen de informatie die nodig is voor eventueel vervolgonderzoek. Onderzoekers nemen casuïstiek in behandeling nadat de intake heeft plaatsgevonden. Deze respondenten hebben rechtstreeks contact met gezinsleden en omstanders om de problemen te bespreken. Onderzoekers hebben een achtergrond als gedragswetenschapper, vertrouwensarts, of maatschappelijk werker. Onder de respondenten bevonden zich 11 vrouwen en 2 mannen. Op het moment van de interviews waren 6 respondenten werkzaam voor het frontoffice en 7 respondenten werkzaam als onderzoeker. Respondenten gaven echter aan meestal beide functies in het verleden uitgevoerd te hebben.

Betrouwbaarheid en validiteit

In bijlage 1 is de topiclijst opgenomen die als leidraad heeft gediend voor de half open interviews. De input voor de vragen is afkomstig van het vergelijkbare onderzoek van Saini en collega's (2012) en het divorce-stress adjustment perspectief van Amato (2000). Omschrijven, bemerken, identificeren en waarnemen in vraag 1 zijn termen die Saini en collega's hebben gebruikt in de focusgroepen. Het onderscheid tussen ouders en kinderen in de vragen 2 en 3 is afkomstig van Amato (2000) die in het perspectief onderscheid maakt

tussen stressoren voor ouders en kinderen. Met de term karakteristieken wordt zowel stressoren als protectieve factoren bedoeld. Vraag 4 over de risicos' s voor kinderen verwijst naar het onderdeel gevolgen uit het divorce-stress adjustment perspectief van Amato (2000).

Alle onderwerpen uit de topiclijst zijn in de interviews aan de orde gekomen. De gesprekken volgden echter niet de structuur zoals deze in de topiclijst staat weergegeven. Anekdotes en voorbeelden waarbij casuïstiek met elkaar werd vergeleken zorgden voor rijke details in de resultaten.

Data analyse

Data analyse heeft plaatsgevonden door de transcripten van de interviews eerst open te coderen. Labels bestaan uit de verschillende signalen die uit de teksten naar voren komen. Vervolgens zijn de resultaten axiaal gecodeerd waarin codes zijn teruggebracht tot dertien overkoepelende thema's. Ten slotte zijn de gegevens selectief gecodeerd waarin de signalen zijn ondergebracht op basis van de drie vormen van hulpverlening. Het proces is toegepast zoals omschreven in Boeije (2010). Voor het coderen is gebruik gemaakt van het softwarepakket Nvivo 10.

Resultaten

Uit het onderzoek zijn 53 verschillende signalen geïdentificeerd. Deze signalen zijn verdeeld over 13 categorieën. De categorieën zijn ingedeeld aan de hand van de betrokkenen waar de signalen zichtbaar zijn. Hier kwamen drie hoofdcategorieën uit: 'signalen van ouders', 'signalen van kinderen' en 'contextsignalen'. Om de resultaten van de axiale codering overzichtelijk weer te kunnen geven, is ervoor gekozen bij iedere categorie eerst de signalen te noemen die onder de categorie vallen, dan de betekenis te geven van de signalen en ten slotte het signaal te koppelen aan een vorm van hulpverlening. Omwille van de ruimte is het niet mogelijk gebleken de 53 signalen in de tekst te illustreren met citaten. Citaten zijn daarom ter illustratie terug te vinden in de tabel van resultaten in bijlage 2.

Resultaten axiale codering

Signalen van ouders

Communicatie en samenwerking

Acht signalen zijn naar voren gekomen die te maken hebben met de manier waarop ouders met elkaar omgaan: 'afspraken kunnen maken', 'communicatieproblemen', 'niet tot

afspraken komen’, ‘afspraken niet nakomen’, ‘gezamenlijke aanwezigheid’, ‘verschil in betrokkenheid’, ‘elkaars opvoedkwaliteit erkennen’ en ‘verwarring ouderrol partnerrol’.

‘Afspraken kunnen maken’ houdt in dat er een plan gemaakt kan worden over de opvoeding van de kinderen en dat ouders zich hieraan houden. Het signaal ‘communicatieproblemen’ houdt in dat het ouders niet lukt zaken met elkaar af te stemmen. Ouders spreken elkaar niet, of communicatie is ineffectief. Ouders zoeken bijvoorbeeld alleen het conflict, of zijn alleen per e-mail bereikbaar. ‘Niet tot afspraken komen’ houdt in dat ouders wel communiceren, maar het niet met elkaar eens zijn. ‘Afspraken niet nakomen’ houdt in dat er wel afspraken zijn maar dat ouders zich er niet aan houden, met conflicten tot gevolg. ‘Verschil in betrokkenheid’ houdt in dat ouders niet in staat zijn om de gezamenlijke taken in de opvoeding ook samen uit te voeren. Één ouder is dan meer betrokken dan de andere ouder. Het tegenovergestelde hiervan is ‘gezamenlijke aanwezigheid’, waarin het ouders wel lukt om gezamenlijke taken ook samen uit te voeren. Het gaat dan bijvoorbeeld om 10 minutengesprekken, toneeluitvoeringen en diploma-uitreikingen. Het signaal ‘elkaars opvoedkwaliteiten erkennen’ houdt in dat ouders in staat zijn te erkennen dat de kinderen positieve dingen halen uit de opvoedingsmethoden van de andere ouder. Bij het signaal ‘verwarring ouderrol partnerrol’ weten ouders niet goed wat na de scheiding naar eigen inzicht bepaald kan worden en wat in gezamenlijkheid bepaald wordt, waardoor effectieve samenwerking op het gebied van opvoeding niet goed vormgegeven kan worden.

Het is de ervaring van de Veilig Thuis medewerkers dat ouders die goede ‘afspraken kunnen maken’ en zich hieraan houden geen hulpverlening nodig hebben. Voor ‘communicatieproblemen’ en het ‘niet komen tot afspraken’ zijn goede mogelijkheden in de vrijwillige hulpverlening, bijvoorbeeld via mediation. Wanneer echter ook na mediation ouders nog niet in staat zijn om ‘tot afspraken te komen’, of de ‘afspraken worden structureel niet nagekomen’, wordt toch gedwongen hulpverlening ingezet. De ‘gezamenlijke aanwezigheid’ van ouders en ‘elkaars opvoedkwaliteiten erkennen’ zijn signalen voor een positief verloop van een scheiding waarbij geen hulpverlening nodig is. ‘Verschil in betrokkenheid’ is een signaal wat reden geeft tot zorgen bij professionals. Bij ‘verwarring van de ouderrol en partnerrol’ hebben ouders vaak hulpverlening nodig om hiervan bewust te worden. In eerste instantie voldoet hiervoor het vrijwillig kader.

Conflict

Kenmerkend aan scheidingen zijn de conflicten tussen de ex-partners. Zeven signalen zijn hierbij omschreven: ‘eerste incident’, ‘ruzie en verschil van mening’, ‘conflicten blijven verharden’, ‘huiselijk geweld gebruiken’, ‘kind getuige laten zijn van conflict’, ‘loyaliteit van kind beïnvloeden’, en ‘voortdurend juridisch procederen’.

Een ‘eerste incident’ is een signaal waarbij ouders een conflict hebben, maar goed in staat zijn om deze op volwassen wijze op te lossen en kinderen buiten het conflict te houden. Conflicten, hebben vooral betrekking op de praktische zaken van de scheiding, zoals de verdeling van spullen, waarbij emoties soms eenmalig te hoog oplopen. Het signaal ‘ruzie en verschil van mening’ houdt in dat ouders met regelmaat ruzie maken. Er is sprake van boosheid en heftige woordenwisselingen. Het conflict gaat dan over onderwerpen die voor de ouders belangrijk genoeg zijn om er meerdere malen op terug te komen, als niet naar tevredenheid een oplossing wordt gevonden, zoals de omgangsregeling. Bij het signaal ‘conflicten blijven verharden’ gaan ouders steeds verder in het behalen van hun eigen gelijk. Ouders vinden het moeilijk om deze strijd te doorbreken en proberen bijvoorbeeld door vernieling en intimidatie de ander zover te krijgen mee te gaan in de eigen mening. Het onderwerp van conflict is dan voor beide ouders belangrijk genoeg om ondanks de negatieve gevolgen de ander niet tegemoet te willen komen. Er is hierdoor sprake van een bepaalde machteloosheid omdat het niet lukt de ander te overtuigen. Ouders zien het verder verharden van conflict soms als de enige uitweg zolang de ander de mening niet bijstelt. Deze conflicten gaan vaak over dierbare zaken, zoals de kinderen. Bij ‘huiselijke geweld gebruiken’ zijn conflicten verhard en is sprake van fysiek geweld naar de ex-partner, of psychisch geweld richting de ex-partner of kinderen. ‘Kind getuige laten zijn van conflict’ is een signaal waarbij kinderen toeschouwer zijn van de conflicten tussen ouders, of waar kinderen belast worden met informatie rondom de scheiding. ‘Loyaliteit van kind beïnvloeden’ gebeurt wanneer kinderen niet in staat gesteld worden positief over beiden ouders te mogen denken. Kinderen krijgen het gevoel te moeten kiezen tussen ouders. ‘Voortdurend juridisch procederen’ houdt in dat ouders hun gelijk trachten te halen met juridische stappen.

de ‘eerste incidenten’ worden door respondenten niet gezien als situaties waarin direct ingegrepen moet worden doormiddel van hulpverlening. Bij ‘ruzie en verschil van mening’ wordt getracht in vrijwillig kader de meningsverschillen op te lossen. Bij ‘conflict blijven verharden’, ‘huiselijk geweld gebruiken’, ‘kind getuigen laten zijn van conflict’, en

‘voortdurend juridisch procederen’, zijn de conflicten zover geëscaleerd dat vrijwillige hulpverlening nog geprobeerd kan worden, maar de zaak vaak in het gedwongen kader terecht komt. ‘Loyaliteit van een kind beïnvloeden’ kan qua ernst verschillen. Soms kunnen ouders in vrijwillig kader bewust gemaakt worden van het loyaliteitsconflict. Lukt dit niet dan kan het loyaliteitsconflict bij kinderen zo ernstig worden dat gedwongen hulpverlening toch nodig is.

Hulpverlening

De rol die hulpverlening speelt in een scheidingsproces heeft vijf signalen naar voren gebracht: ‘er gezamenlijk uitkomen’, ‘bereid met hulp tot oplossing te komen’, ‘geen hulpverlening willen’, ‘geen effect hulpverlening’, en ‘hulpverlening misbruiken voor eigenbelang’.

‘Er gezamenlijk uitkomen’ houdt in dat ouders inzicht tonen in het nemen van de juiste stappen, daar waar zich problemen voordoen. Ouders komen dan gezamenlijk tot een oplossing. ‘Bereid met hulp tot oplossing te komen’ betekent dat ouders er op eigen gelegenheid niet uitkomen, maar bereid zijn met behulp van een vrijwillig traject tot een oplossing komen. Een deel van de ouders moet hiervan overtuigd worden. ‘Geen hulpverlening willen’ is een signaal waarin ouders niet willen meewerken aan hulpverlening die wordt geadviseerd of aangeboden. Ouders vinden dit niet nodig, of zijn het onderling niet eens welke hulpverlening nodig is. ‘Geen effect hulpverlening’ houdt in dat hulpverlening die in het verleden geboden is, de problemen niet heeft weggenomen. ‘Hulpverlening misbruiken voor eigen belang’ is dat ouders proberen om de hulpverlening op te zetten tegen de andere ouder. De autoriteit van hulpverleners wordt dan onterecht gebruikt om het eigen gelijk te halen of eigen belangen na te streven. Een deel van de ouders hebben verkeerde verwachtingen van wat hulpverlening kan doen.

De signalen in de categorie hulpverlening blijken essentieel te zijn in de keuze voor vrijwillige hulpverlening en gedwongen hulpverlening. Zolang ouders ‘bereid zijn om in vrijwillig kader de scheidingsproblematiek op te lossen’, zal een aanbod van vrijwillige hulpverlening gedaan worden door Veilig Thuis, hoe ernstig de signalen ook zijn. Pas als de ‘hulpverlening niet effectief blijkt’, of ouders ‘niet willen meewerken aan hulpverlening’ en ernstige signalen blijven zich voordoen, wordt doorverwezen naar gedwongen hulpverlening. Het signaal ‘er gezamenlijk uitkomen’ heeft tot gevolg dat hulpverlening niet nodig is. ‘Hulpverlening misbruiken voor eigenbelang’ komt meer voor in casuïstiek die eindigt in gedwongen hulpverlening.

Mate van inzicht in de kinderen

De belangen van kinderen worden bij scheidingsproblematiek door ouders uit het oog verloren. Dit bewustzijn van kinderen in het scheidingsproces heeft drie signalen opgeleverd: ‘betrokken zijn met het kind’, ‘bewust worden situatie kind’ en ‘andere belangen boven kind stellen’.

‘Betrokken zijn met het kind’ is dat ouders inzien op welke manieren de scheiding schadelijk kan zijn voor het kind en hun handelen daarop aanpassen. ‘Bewust worden situatie kind’ is dat ouders in eerste instantie uitgaan van het eigenbelang. Onder begeleiding kunnen ouders bewust gemaakt kunnen worden van de gezamenlijke belangen rondom het kind. Ouders hebben dan niet door wat de gevolgen van hun handelen zijn bij het kind. ‘Andere belangen boven kind stellen’ houdt in dat het ouders niet lukt de strijd opzij te zetten omwille van het belang van het kind. Het is belangrijker de strijd te winnen dan het probleem op te lossen. Sommige ouders hebben het idee dat juist door de strijd de belangen van het kind bovenaan staan omdat gestreden wordt voor de beste uitkomst voor het kind.

Inzicht in het kind wordt als een belangrijk doel gezien van de hulpverlening. Op het moment dat er al ‘betrokkenheid met het kind is’, is geen hulpverlening nodig, omdat ouders vanzelf de juiste keuzes maken en proberen er gezamenlijk uit te komen. Op het moment dat ouders ‘bewust gemaakt kunnen worden van de belangen van het kind’, opent dit de mogelijkheid voor een structurele oplossing van scheidingsproblematiek in vrijwillige hulpverlening. Op het moment dat ouders ‘niet in staat zijn het belang van het kind boven de strijd te zetten’ is het moeilijk om tot een oplossing te komen van de scheidingsproblematiek. Hulpverlening is dan niet effectief en ouders komen uit in gedwongen hulpverlening.

Mate van zelfinzicht

De categorie mate van zelfinzicht gaat over het bewustzijn van ouders over de eigen rol in het conflict. Drie signalen zijn naar voren gekomen: ‘situatie accepteren’, ‘kritisch zelfreflecteren’ en ‘elkaar beschuldigen’.

‘Situatie accepteren’ houdt in dat ouders een ongewenste situatie accepteren en er het beste van proberen te maken. Ondanks dat ouders de scheidings situatie liever anders hadden gezien, kiezen ze ervoor niet opnieuw het conflict aan te gaan. ‘Kritisch zelfreflecteren’ is dat ouders zowel kritisch naar zichzelf als naar de ander kunnen kijken. ‘Elkaar beschuldigen’ is

dat ouders elkaar de schuld geven. De problemen worden vooral bij de ander gelegd en niet ook op zichzelf betrokken.

Over het algemeen betekent de ‘situatie accepteren’ voor gezinnen dat er meer stabiliteit komt in de situatie, omdat ouders kleinere meningsverschillen laten rusten. Dit kan de scheidingsproblematiek verminderen waardoor geen hulpverlening nodig is, maar kan ook broos zijn, omdat geen structurele oplossing is gevonden. ‘Kritische zelfreflectie’ opent de weg voor een constructief gesprek. Het vergroot de kans op positieve uitkomsten van vrijwillige hulpverlening en het vinden van een compromis. ‘Elkaar beschuldigen’ zorgt ervoor dat ouders minder geneigd zijn zich aan te passen, omdat het probleem bij de ander ligt. Wanneer ouders niet bereid zijn ook zelf aanpassingen te maken, is de kans klein dat vrijwillige hulpverlening effect heeft.

Omgang

Drie signalen met betrekking tot de omgang van het kind met beide ouders zijn gevonden: ‘plezierig contact met ouders waarderen’, ‘kind beschadigen met omgangsregeling’ en ‘kind weghouden bij ouder’.

‘Plezierig contact met ouders waarderen’ betekent dat ouders niet alleen het kind de mogelijkheid geven om de andere ouder te zien, maar dat ouders ook nastreven dat het kind een fijne tijd heeft bij de andere ouder. ‘Kind beschadigen met de omgangsregeling’ is dat de bestaande omgangsregeling elementen heeft waardoor het kind niet optimaal kan functioneren, bijvoorbeeld omdat het bij een ouder verblijft die niet goed functioneert, of omdat de manier van overdracht onprettig is voor een kind. ‘Kind weghouden bij ouder’ is dat één of beide ouders van mening zijn dat de andere ouder het kind niet kan zien en eventuele omgang saboteren.

In situaties waarin kinderen gestimuleerd worden ‘plezierig contact met beide ouders’ te hebben, is in principe geen hulpverlening nodig. Een ‘beschadigende omgangsregeling’ is een signaal dat hulpverlening wel nodig is. Afhankelijk van het gemak waarmee een omgangsregeling aangepast kan worden, is vrijwillige of gedwongen hulpverlening op zijn plaats. Bij ‘het kind weghouden bij een ouder’ wordt een inschatting gemaakt of de veiligheid daadwerkelijk in het geding is voor een kind, of dat het weghouden onderdeel vormt van de strijd. Indien de reden om een kind weg te houden gebaseerd is op aanwijzingen dat een kind niet veilig is bij de andere ouder, kan niet enkel gesproken worden van

scheidingsproblematiek en zijn de standaard kindbeschermingsprocedures op zijn plaats. Indien een kind wordt weggehouden op basis van beschuldiging als onderdeel van scheidingconflicten, dan is de strijd zo hevig en schadelijk dat een gezin uitkomt in de gedwongen hulpverlening.

Uitgangspositie

De categorie ‘uitgangspositie’ bestaat uit signalen die iets zeggen over de manier waarop ouders de scheidingproblematiek ingaan. Vier signalen zijn gevonden: ‘problematische leefomgeving’, ‘persoonlijkheidsproblematiek’, ‘problematische geschiedenis’ en ‘heftige emoties rondom scheiding’.

‘Problematische leefomgeving’ houdt in dat ouders een achtergrond hebben met aanvullende problemen naast de scheidingsproblematiek, zoals huisvestingsproblemen, verslaving, of financiële problemen. ‘Persoonlijkheidsproblematiek’ is dat bij één of beide ouders sprake is van geestelijke problematiek die het conflict intensiveert. Psychiatrische klachten zoals borderline en narcisme worden vaker genoemd, maar zijn niet altijd formeel gediagnosticeerd of behandeld. Van een ‘problematische geschiedenis’ is sprake wanneer ouders in het verleden in een situatie hebben gezeten, waardoor ze nu beperkt worden in het goed afwikkelen van de scheiding. Bijvoorbeeld door een onbekwame opvoeding in hun jeugd. ‘Heftige emoties rondom de scheiding’ houdt in dat ouders moeite hebben met het verwerken van het einde van de relatie. Ouders vinden het moeilijk de scheiding vorm te geven vanwege pijn en frustratie van het einde van de relatie.

De vier signalen uit de categorie uitgangspositie zijn problemen die op zichzelf staan, maar ook de scheidingsproblematiek verergeren. Het wordt als belangrijk gezien om deze los van de scheidingsproblematiek, problemen in uitgangspositie zoveel mogelijk op te lossen doormiddel van vrijwillige hulpverlening. Als het oplossen van deze problemen ook de scheidingsproblematiek vermindert is verder geen hulpverlening nodig. Soms duurt het oplossen of behandelen van negatieve signalen in de uitgangspositie echter zo lang dat er gekozen wordt voor een traject waarin zowel hulpverlening voor de persoonlijke problemen in de uitgangspositie wordt voorgesteld, als hulpverlening gericht op het verminderen van de scheidingsproblematiek. Met name bij ‘Persoonlijkheidsproblematiek’ die soms eerst nog gediagnostiseerd moet worden is het lastig om via hulpverlening de problemen snel op te lossen. Enkel de inzet van bijvoorbeeld een counselor is dan niet voldoende, terwijl tegelijkertijd juist de persoonlijkheidsproblematiek effectieve hulpverlening voor de

scheidingsproblematiek in de weg kan staan. Deze gezinnen komen daarom vaker alsnog bij gedwongen hulpverlening uit.

Signalen van kinderen

Gedrag

Wat vooral kenmerkend is voor de categorie gedrag is de diversiteit aan gedrag wat kinderen laten zien in scheidingsituaties. Vier algemene signalen zijn naar voren gekomen die vaker door respondenten genoemd werden: ‘internaliserend gedrag’, ‘externaliserend gedrag’, ‘plotselinge gedragsverandering’ en ‘parentificatie’.

Bij ‘Internaliserend gedrag’ laten kinderen teruggetrokken, angstige en sombere gedragingen zien na een scheiding. Kinderen zijn minder goed in staat positieve contacten te onderhouden. ‘Externaliserend gedrag’ is een signaal waarin het kind juist meer opstandig en vijandig gedrag laat zien. Deze kinderen zijn agressiever en hebben meer conflicten. ‘Plotselinge gedragsverandering’ houdt in dat kinderen zich ineens anders gaan gedragen na de scheiding. De gedragingen zijn zeer divers, maar gezien de timing een gevolg van de scheiding. ‘Parentificatie’ is dat kinderen een verzorgende rol voor één of beide ouders aannemen. Kinderen voelen zich dan verantwoordelijk om de situatie voor ouders te verbeteren.

Een ‘plotselinge gedragsverandering’ laat zien dat de scheiding iets met een kind doet. Dit kan een positieve verandering zijn, dan is geen hulpverlening nodig. Het kan ook een negatieve verandering zijn, dan is eerder wel hulpverlening nodig. Voorbeelden van deze gedragingen die vaker genoemd werden, zijn internaliserend en externaliserend gedrag. Beide zijn signalen dat hulpverlening op zijn plek is en zijn vaak in vrijwillig kader op te lossen. ‘Parentificatie’ is een signaal waarin het gevaar bestaat dat kinderen teveel van zichzelf vragen. Het gevaar is dat een kind dit emotioneel niet aankan en daarom reden om vrijwillige hulpverlening in te zetten.

Ontwikkeling

De categorie ontwikkeling bevat signalen over de groei die kinderen tot aan de scheiding hebben doorgemaakt, of invloed hebben op de groei van kinderen in de toekomst. Vier signalen komen naar voren: ‘slechte schoolprestaties en schooluitval’, ‘stagneren in

ontwikkeling’, ‘verminderde sociaal emotionele vaardigheden’ en ‘intergenerationele overdracht van problematiek’

‘Slechte schoolprestaties en schooluitval’ is dat kinderen minder goede resultaten op school behalen en vaker afwezig zijn. ‘Stagneren in de ontwikkeling’ is dat kinderen zoveel last hebben van de scheiding dat kinderen in hun ontwikkeling bedreigd worden. Dit kan zowel stagnatie als achteruitgang zijn in ontwikkelingstaken. ‘Verminderde sociaal emotionele vaardigheden’ betekent dat kinderen minder goed presteren op hun sociaal emotionele vaardigheden. Ze hebben minder sociale contacten, of worden bijvoorbeeld gepest. ‘intergenerationele overdracht van problematiek’ houdt in dat kinderen negatieve eigenschappen als gevolg van de scheiding leren van de ouders. Voorbeelden zijn een opvliegend karakter, verkeerd beeld van relaties, of man-vrouw verhouding en verminderd vertrouwen in volwassenen.

‘Slechte schoolprestaties en schooluitval’ en ‘intergenerationele overdracht van problematiek’ zijn een indicatie dat kinderen last hebben van de scheiding en dat hulpverlening wenselijk is. ‘Stagneren in ontwikkeling voor een kind’ betekent dat de scheidingsproblematiek zo ernstig is dat een kind stopt met groeien. Een kind wordt dan door de scheiding zo beschadigd dat gedwongen hulpverlening op zijn plek is. Voor het ‘verminderen van sociaal emotionele vaardigheden’ geldt dat dit ook als ontwikkelingstaak gezien kan worden. Gedwongen hulpverlening kan ingezet worden, maar vaak wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheden in vrijwillig kader om emotionele vaardigheden te vergroten.

Ouderlijke relatie

Drie signalen kwamen naar voren over de manier waarop het kind de relatie met ouders beleeft: ‘verstoorde communicatie met ouder’, ‘emotioneel onveilig voelen’ en ‘contact met ouder verbreken’.

Van ‘verstoorde communicatie met ouder’ is sprake wanneer kinderen niet open en eerlijk met ouders kunnen spreken. Kinderen vertellen bijvoorbeeld alleen wat ouders willen horen, uit angst voor de reactie. ‘Emotioneel onveilig voelen’ is dat kinderen zich thuis niet prettig voelen door de scheidingssituatie en daardoor bijvoorbeeld het huis gaan vermijden, of geen vrienden meer mee naar huis nemen. ‘Contact met ouder verbreken’ is dat kinderen uit zichzelf het contact met één ouder verbreken, omdat de twee leefwerelden van het kind bijvoorbeeld onverenigbaar zijn geworden.

‘Verstoorde communicatie met ouder’ en ‘Emotioneel onveilig voelen’ zijn signalen die als ernstig gezien worden en voortkomen uit disfunctioneren van de ouder. Deze signalen gaan samen met oudersignalen. Kinderen hebben met deze signalen moeite met het verwerken van de scheiding. Voor het kind is het belangrijk dat er vrijwillige hulpverlening komt in deze situatie. Afhankelijk van de signalen die bij ouders te zien zijn en een verklaring kunnen zijn voor het disfunctioneren van ouders, kan soms ook gedwongen hulpverlening op zijn plaats zijn. Het ‘contact met ouder verbreken’ wordt omschreven als signaal wat alleen voorkomt bij zeer ernstige scheidingsproblematiek en vormt daarom een indicatie voor gedwongen hulpverlening.

Psychologisch welzijn

Drie signalen zijn gevonden over het psychologisch welbevinden van kinderen: ‘scheiding ervaren als ingrijpende gebeurtenis’, ‘ervaring van spanning en stress’ en ‘problematische persoonlijke achtergrond’.

‘scheiding ervaren als ingrijpende gebeurtenis’ is dat kinderen de scheiding ervaren als een vervelende tijd, maar ondanks de situatie toch goed functioneren. ‘Ervaring van spanning en stress’ houdt in dat kinderen spanning en stress ervaren wanneer ouders bij elkaar zijn, of wanneer ouders conflict hebben. De spanning en stress kan zich uiten in een gespannen lichaam, zenuwachtigheid, psychosomatische klachten, of concentratieproblemen. ‘problematische persoonlijke achtergrond’ houdt in dat kinderen een achtergrond met zich meebrengen die meer zorg vraagt van ouders, bijvoorbeeld door een verstandelijke beperking, of psychische aandoening.

Het wordt als normaal gezien dat kinderen de scheiding ervaren als een moeilijke tijd. ‘scheiding ervaren als ingrijpende gebeurtenis’ wordt daarom niet gezien als reden om hulpverlening in te zetten. ‘Ervaring van spanning en stress’ wordt als ernstiger gezien. De uitingen van deze spanning en stress laten zien dat kinderen last hebben van de scheiding in hun dagelijks functioneren en kan daarom aanleiding zijn voor vrijwillige hulpverlening. Bij ‘problematische persoonlijke achtergrond’ kan de complexiteit van de zorg die een kind vraagt zo’n belasting voor de ouders zijn dat het een goede afwikkeling van de scheiding in de weg staat. Vrijwillige hulpverlening wordt daarom eerder ingezet in deze situaties.

Contextsignalen

Rol van het netwerk

Uit de interviews kwam naar voren dat het netwerk verschillende vormen kan aannemen in de mogelijke ondersteuning van het gezin. Drie vormen zijn geïdentificeerd: een ‘escalerend netwerk’, een ‘steunend netwerk’ en een ‘klein of geen netwerk’.

Bij een ‘escalerend netwerk’ vormen de omstanders van een gezin onderdeel van de strijd, proberen ze invloed uit te oefenen op de hulpverlening, of vechten ze beslissingen waar ze het niet mee eens zijn aan. Een deel van omstanders zijn zich onbewust van de escalerende werking. Bij een ‘steunend netwerk’ bieden omstanders emotionele ondersteuning aan het gezin. Ouders en kinderen kunnen hun verhaal kwijt, of er wordt materiële ondersteuning geboden, bijvoorbeeld in de vorm van opvang. Bij een ‘klein of geen netwerk’ hebben ouders en kinderen geen omstanders waarbij ze terecht kunnen voor ondersteuning, bijvoorbeeld omdat het netwerk kleiner is geworden door de scheiding.

Gezinnen met netwerken die escaleren komen vaker terecht bij gedwongen hulpverlening dan gezinnen met netwerken die steunend werken. Een ‘steunend netwerk’ wordt omschreven als een beschermende factor die ervoor zorgt dat ouders en kinderen beter met problemen om kunnen gaan, waardoor minder vaak hulpverlening nodig is. Een ‘klein of geen netwerk’ wordt gezien als een risicofactor voor het sneller ontstaan van problemen.

Tijd

De categorie tijd bestaat uit drie signalen over de duur en het moment van het scheidingsproces. Signalen zijn: ‘langdurig aanhouden van problemen’, ‘bekendheid bij professionals’, en ‘leeftijd’.

Het ‘langdurig aanhouden van problemen’ betekent dat kinderen lange tijd in een situatie van spanning zitten. ‘bekendheid bij professionals’ houdt in dat er al eerder professionele aandacht is geweest voor de problematiek. ‘Leeftijd’ houdt in dat rekening gehouden wordt met de leeftijd van het kind in de keuze voor een bepaalde vorm van hulpverlening.

Zowel bij het ‘langdurig aanhouden van problemen’ als bij ‘bekendheid bij professionals’ zijn meerdere programma’s in het vrijwillig kader niet effectief gebleken waardoor de stap naar gedwongen hulpverlening kleiner wordt. Qua ‘leeftijd’ wordt vooral bij jonge kinderen de ernst hoog ingeschat omdat ze de problemen nog niet goed kunnen verwoorden. Daarbij zijn ze in grote mate afhankelijk van hun ouders. De stap naar hulpverlening en gedwongen hulpverlening is dan kleiner. Naarmate de kinderen ouder

worden wordt het eigen netwerk vaak groter en kunnen ze beter omschrijven wat de problemen zijn. Risico's worden hierdoor kleiner en hulpverlening minder intensief.

Resultaten selectieve codering

In figuur 2 staat een schematische weergave van de drie typen hulpverlening en de bijbehorende signalen. Het signaal 'leeftijd' is niet opgenomen in het overzicht omdat leeftijd op zichzelf niet gekoppeld kan worden aan een specifieke vorm van hulpverlening. Het is wel opgenomen in de resultaten omdat het signaal van invloed is op de keuze van professionals voor een bepaalde vorm van hulpverlening.

Geen hulpverlening

Uit de resultaten komt naar voren dat scheidingen waar geen hulpverlening nodig is, herkenbaar zijn aan de mate van samenwerking tussen de ouders. Ouders zijn in staat zijn om samen afspraken te maken over de afhandeling van de scheiding en de opvoeding van het kind. Wanneer zich incidenten of conflicten voordoen, zijn ouders in staat om tot een compromis te komen en het compromis te accepteren. Beide ouders ervaren hierbij voldoende steun van hun netwerk. Bij het kind is te zien dat de scheiding een vervelende tijd is, maar dat er voldoende personen zijn in de omgeving waar het kind terecht kan voor steun. Het kind blijft verder goed functioneren. Ouders geven elkaar de ruimte om betrokken opvoeders te blijven en het kind wordt gestimuleerd om bij beide ouders een prettige tijd te hebben.

Vrijwillige hulpverlening

Scheidingen waar vrijwillige hulpverlening nodig is zijn herkenbaar aan conflicten tussen ouders waar ze niet langer zelf een oplossing voor kunnen vinden. Ouders zijn het niet eens over de afspraken die gemaakt moeten worden en de communicatie onderling is beperkt of moeizaam. De verschillen van mening tussen ouders gaan samen met ruzie en boosheid die oplossingen in de weg staan. Ook met ondersteuning van het netwerk slagen ouders er niet in om tot oplossingen te komen. Een reden hiervoor kan zijn dat er geen netwerk is, of dat het netwerk klein is. Bij een deel van de ouders komen heftige emoties voort uit het beëindigen van de relatie. Het lukt ouders door de emoties niet om samen te werken op het gebied van opvoeding. Ouders hebben een negatief beeld van de ex-partner, die bij een deel van de ouders wordt overgebracht op het kind. De communicatie tussen ouder en kind kan hierdoor verstoord worden. Kinderen spreken niet langer open en eerlijk tegen beide ouders, omdat

Geen hulpverlening	Vrijwillige hulpverlening	gedwongen hulpverlening
<ul style="list-style-type: none"> • steunend netwerk • <i>ouders</i> • afspraken kunnen maken • gezamenlijke aanwezigheid • elkaars opvoedkwaliteiten erkennen • eerste incident • er gezamenlijk uitkomen • betrokken zijn met kind • situatie accepteren • plezierig contact met ouders waarderen • <i>kinderen</i> • scheiding ervaren als vervelende gebeurtenis 	<ul style="list-style-type: none"> • klein of geen netwerk • <i>ouders</i> • communicatieproblemen • verschil in betrokkenheid • verwarring ouderrol partnerrol • ruzie en verschil van mening • loyaliteit van het kind beïnvloeden • bereid met hulp tot oplossing te komen • bewust worden situatie kind • kritisch zelfreflecteren • problematische leefomgeving • problematische geschiedenis • heftige emoties rondom scheiding • <i>kinderen</i> • internaliserend gedrag • externaliserend gedrag • plotselinge gedragsverandering • parentificatie • slechte schoolprestaties en schooluitval • intergenerationale overdracht problematiek • verstoorte communicatie met ouder • emotioneel onveilig voelen • ervaring van spanning en stress • problematische persoonlijke achtergrond 	<ul style="list-style-type: none"> • escalerend netwerk • langdurig aanhouden van problemen • bekendheid bij professionals • <i>ouders</i> • niet tot afspraken komen • afspraken niet nakomen • conflicten blijven verhard • huiselijk geweld gebruiken • kind getuige laten zijn van conflict • voortdurend juridisch procederen • geen hulpverlening willen • geen effect hulpverlening • hulpverlening misbruiken voor eigen belang • andere belangen boven kind stellen • elkaar beschuldigen • kind beschadigen met omgangsregeling • kind weghouden bij ouder • persoonlijkheidsproblematiek • <i>kinderen</i> • stagneren in ontwikkeling • verminderen sociaal emotionele vaardigheden • contact met ouder verbreken

Figuur 2: schematische weergaven van waarneembare signalen van scheidingsproblematiek ingedeeld naar type hulpverlening

bepaalde onderwerpen bijvoorbeeld alleen bij één van de ouders bespreekbaar zijn. Een deel van de ouders hebben naast de conflicten aanvullende problemen die ze beperkt in het vinden van oplossingen. Voorbeelden zijn leefomstandigheden die er door de scheiding op achteruitgaan, problemen in de opvoeding die ouders zelf hebben gehad, of een problematische achtergrond van kinderen die extra zorg vereist. Kinderen laten bij scheidingen waar vrijwillige hulpverlening op zijn plek is negatieve gedragsveranderingen zien. Afhankelijk van de persoonlijkheid van kinderen kan het zowel gaan om internaliserend gedrag als externaliserend gedrag. Een deel van de kinderen laat een achteruitgang zien in schoolresultaten. Kinderen ervaren spanning wanneer beide ouders bij elkaar zijn en voelen zich emotioneel onveilig bij de ouders. Een deel van de kinderen neemt ouderlijke taken op

zich. Op de lange termijn kunnen kinderen negatieve eigenschappen aanleren als gevolg van de scheiding. Ouders zijn zich bij scheidingen waarbij vrijwillige hulpverlening gepast is onvoldoende bewust van de negatieve gevolgen die kinderen ondervinden van het gedrag van de ouders. Ouders hebben het idee dat de eigen opvoedingsideeën het beste zijn voor het kind. Ouders zijn zich onvoldoende bewust dat ouders op sommige onderwerpen minder invloed kunnen uitoefenen, omdat de andere ouder daar nu hoofdzakelijk verantwoordelijk voor is. Daarbij zijn ouders zich onvoldoende bewust dat juist de conflicten die gevoerd worden om de eigen opvoedideeën voor het kind te bewerkstelligen schadelijk kunnen zijn voor het kind. Wanneer ouders hiervan bewust gemaakt kunnen worden en ouders voldoende in staat zijn kritisch naar het eigen functioneren te kijken, heeft vrijwillig hulpverlening de meeste kans van slagen.

Gedwongen hulpverlening

Scheidingen waarbij gedwongen hulpverlening gepast is kunnen vooral herkend worden aan de langdurigheid van de problemen. Ouders zijn niet in staat tot een compromis te komen omdat enkel de andere ouder zich moet aanpassen. Ouders vinden hulpverlening niet nodig, of vinden dat alleen de ex-partner hulp nodig heeft. Daar waar hulpverlening vrijwillig heeft plaatsgevonden heeft het geen effect gehad. De conflicten tussen ouders zijn dusdanig geëscaleerd dat het niet mogelijk is om tot afspraken te komen. Daar waar afspraken gemaakt zijn, lukt het ouders niet om zich aan de afspraken te houden, of om op een flexibele manier met de afspraken om te gaan. Onderhandelingen vinden plaats via juridische procedures en het netwerk rondom het gezin werkt niet ondersteunend maar escalerend. Ouders zijn bereid ver te gaan voor het behalen van het eigen gelijk. Hevige confrontaties vinden plaats waarbij sprake kan zijn van huiselijk geweld, intimidatie en vernieling. Ouders zijn niet in staat kinderen buiten het conflict te houden waardoor de kinderen hier getuigen van zijn. Het negatieve beeld van de andere ouder is zo sterk dat ouders niet willen dat het kind daar verblijft. Kinderen worden dan weggehouden bij de andere ouder, of niet ondersteund in de omgang met de andere ouder. Wanneer kinderen wel de andere ouder zien, zijn omgangsregelingen ingewikkeld, weinig flexibel en soms schadelijk. Bij een deel van de kinderen zijn de leefwerelden van de gescheiden ouders zo onverenigbaar dat ze het contact met een ouder verbreken. Een deel van de kinderen verbreekt dit contact onder invloed van een ouder. Ouders trachten kinderen en omstanders tegen de andere ouder op te zetten door de andere ouder te beschuldigen. Dit kan bijvoorbeeld gaan om beschuldigingen van geweld, of persoonlijkheidsproblematiek. Voor een deel kunnen de beschuldigingen gegrond zijn en een

reden vormen waarom ouders niet willen dat de ex-partner onderdeel uitmaakt van het leven van het kind. Voor een ander deel zijn deze beschuldigen bedoeld om het eigen belang van de ouder na te streven. Signalen bij kinderen komen overeen met scheidingen waar vrijwillige hulpverlening gepast is. De langdurigheid van de problematiek zorgt er echter aanvullend voor dat kinderen stagneren in de ontwikkeling. Het lukt kinderen niet langer nieuwe ontwikkelingstaken af te ronden, of kinderen laten een terugval zien in eerder afgeronde ontwikkelingstaken. Het kind is door de thuissituatie lange tijd niet in staat om op normale wijze te functioneren.

Discussie en conclusie

Met de zorgstelselwijziging is het belangrijker geworden dat professionals met een pedagogische taak, zoals leerkrachten, signalen opvangen van scheidingsproblematiek. Doormiddel van half open interviews is in kaart gebracht welke waarneembare signalen van scheidingsproblematiek medewerkers van Veilig Thuis in hun casusanalyse gebruiken als indicatie dat er geen hulpverlening nodig is, dat vrijwillige hulpverlening nodig is, of dat gedwongen hulpverlening nodig is. Uit de codering van de interviews zijn 53 signalen geïdentificeerd die een indicatie vormen om geen hulpverlening in te zetten, vrijwillige hulpverlening in te zetten, of gedwongen hulpverlening in te zetten. De signalen van scheidingen waarbij geen hulpverlening noodzakelijk is gaan vooral over het vermogen van ouders om ondanks de scheiding samen te blijven werken op het gebied van opvoeding en eventuele problemen op te lossen. Signalen van scheidingen waarbij vrijwillige hulpverlening passend is gaan vooral over conflicten waarbij het ouders niet lukt zelf tot een oplossing te komen en de gedragsverandering die dit bij kinderen teweeg brengt. Signalen van scheidingen waarbij gedwongen hulpverlening noodzakelijk is, gaan vooral over de langdurigheid van de problemen en het onvermogen van ouders om ondanks aangeboden hulpverlening tot oplossingen te komen.

Overeenkomsten tussen de resultaten en de literatuur

Verschillende overeenkomsten zijn te vinden tussen de waarneembare signalen en de inzichten uit de literatuur. Uit de uitspraken van de Veilig thuis medewerkers blijkt dat ze de inzichten uit de literatuur toepassen in de praktijk van scheidingsproblematiek.

De signalen komen overeen met het vergelijkbare onderzoek van Saini en collega's (2012). Zij noemen manipulatie, gebrek aan communicatie, voortdurend conflict, heftige

emoties, niet loskomen van de liefdesrelatie, invloed uitoefenen op de kinderen en huiselijk geweld als signalen van 'high conflict divorce'. Medewerkers van Veilig Thuis noemen deze signalen ook, weliswaar in andere bewoordingen. Zo is niet loskomen van de liefdesrelatie in dit onderzoek ondergebracht in het signaal 'verwarring ouderrol partnerrol' en manipulatie wordt beïnvloeding genoemd. Alleen een gebrek aan vertrouwen in de andere partner wordt wel genoemd als signaal door Canadese jeugdbeschermers en niet door Veilig Thuis medewerkers. Een reden hiervoor kan zijn dat Veilig Thuis medewerkers specifiek gevraagd zijn naar waarneembare signalen in plaats van naar signalen. Niet het wantrouwen zelf, maar het meer zichtbare niet 'tot afspraken komen' en 'kind weghouden bij ouder' worden door Veilig Thuis medewerkers genoemd. Redenen waarom niet tot afspraken wordt gekomen blijven achterwege omdat deze minder goed zichtbaar zijn. Een andere reden kan zijn dat het sample niet groot genoeg is geweest. Verder is een verschil dat Veilig Thuis medewerkers meer signalen genoemd hebben. In de discussie van Saini en collega's (2012) wordt genoemd dat de Canadese resultaten algemeen zijn gebleven omdat er geen overeenstemming was over de definitie van 'high conflict divorce'. Bij de Veilig Thuis medewerkers was dit niet aan de orde, omdat de typen hulpverlening gebruikt zijn als onafhankelijke variabele. Daarbij zijn Veilig Thuis medewerkers naar scheidingen bij drie typen hulpverlening gevraagd, terwijl Saini en collega's (2012) enkel 'high conflict divorce' in kaart hebben gebracht.

Ook andere studies vertonen overeenkomsten met de resultaten. De duur van het scheidingsproces wordt bijvoorbeeld door de medewerkers van Veilig Thuis omschreven als belangrijke factor voor gedwongen hulpverlening. Indien de situatie van het kind niet verbetert na vrijwillige hulpverlening en het kind negatieve gevolgen van de scheidingsproblematiek blijft ondervinden, moet het kind beschermd worden in de vorm van een gedwongen maatregel. Dit is in overeenstemming met het lange termijn model van Amato (2000) waarin gesteld wordt dat spanningen die chronisch van aard zijn voor het kind lange tijd negatieve gevolgen hebben voor kinderen en kunnen leiden tot permanente achterstanden in ontwikkeling van kinderen. 'Stagneren in de ontwikkeling' is dan ook een signaal wat genoemd wordt als indicatie voor gedwongen hulpverlening. Ook in andere signalen wordt duur van de scheidingsproblematiek en de bijbehorende chronische spanningen geassocieerd met zwaardere vormen van hulpverlening, zoals 'conflicten blijven verharderen' en 'voortdurend juridisch procederen'.

Het crisis model van Amato (2000) komt ook uit de resultaten naar voren. In dit model wordt gesteld dat verandering stress meebrengt die het welzijn voor ouders en kinderen

vermindert. Wanneer ouders en kinderen gewend zijn aan de nieuwe situatie verbetert het welzijn weer, zolang er geen chronische spanningen zijn in de nieuwe situatie (Amato, 2000). De signalen ‘eerste incident’, ‘afspraken kunnen maken’, ‘situatie accepteren’ en ‘er gezamenlijk uitkomen’ laten zien dat er een nieuw evenwicht gevonden moet worden in het gezin. Discussies en afspraken vormen onderdeel van het veranderingsproces om tot dit nieuwe evenwicht te komen. Veilig Thuis medewerkers geven aan dat zolang dit veranderingsproces niet te lang duurt, deze signalen geen indicatie vormen voor hulpverlening. Ook niet als deze situatie door het kind wordt ‘ervaren als een vervelende gebeurtenis’ die stress meebrengt. Het welzijn van het kind verbetert weer zodra er een nieuw evenwicht is. De Veilig Thuis medewerkers lijken er dus vanuit te gaan dat de mogelijkheid van de ‘good divorce’ bestaat. In de literatuur bestaat hierover nog discussie (Amato et al., 2011; Spruijt & Kormos; 2010). Het wordt uit de resultaten echter niet duidelijk of er geen hulpverlening nodig is omdat het welzijn van het kind terugkeert op het niveau van voor de scheiding, of dat het welzijn van het kind onder het niveau van voor de scheiding blijft, maar niet genoeg onder het niveau van voor de scheiding om hulpverlening in te zetten.

Verschillende strategieën van kinderen rondom scheidingsproblematiek die in de literatuur worden genoemd, komen overeen met de signalen die Veilig Thuis medewerkers noemen. De signalen ‘externaliserend gedrag’ en ‘plotselinge gedragsverandering’ komen overeen met het trekken van aandacht doormiddel van gedragsproblematiek, zoals omschreven door Wood en collega’s (2004). ‘Parentificatie’ (Jurkovic et al., 2001) wordt op zichzelf als signaal genoemd. Ook de theorie van Kalmijn (2012) waarin kinderen de kwaliteit van de band met hun ouders vanuit het loyaliteitsconflict heroverwegen komt terug in de resultaten. In beide ouders niet investeren komt overeen met het signaal ‘internaliserend gedrag’. Investeren in één ouder en niet in de andere ouder komt overeen met het signaal ‘contact met ouder verbreken’. Opvallend is dat Parmiani en collega’s (2012) geen uitspraak doen over welke strategie het meest schadelijk is voor een kind, terwijl medewerkers van Veilig Thuis alleen het signaal ‘contact met ouder verbreken’ in verband brengen met gedwongen hulpverlening en de andere signalen met vrijwillige hulpverlening.

Ouderlijk conflict wordt in de literatuur niet alleen gezien als bron van stress voor het kind, maar ook als ineffectieve communicatievorm binnen het gezinssysteem. Conflict komt dan ook in meerdere signalen terug. Veilig Thuis medewerkers noemen als signaal niet alleen de conflicten zelf, zoals in de signalen ‘ruzie en verschil van mening’ en ‘conflicten blijven verharden’. Ook de gevolgen van conflicten zijn voor professionals signalen die een indicatie

vormen voor een vorm van hulpverlening. Voorbeelden hiervan zijn ‘huiselijke geweld gebruiken’, ‘elkaar beschuldigen’ en ‘emotioneel onveilig voelen’

Amato (2000) maakt in het divorce-stress adjustment perspectief onderscheid tussen stressvolle omstandigheden en beschermende factoren van een scheiding. Stressvolle omstandigheden staan als mediator variabelen tussen de scheiding en het aanpassingsvermogen van kinderen. Beschermende factoren maken kinderen weerbaarder voor de stressvolle omstandigheden. In de omschrijvingen van de medewerkers van Veilig Thuis wordt de rol van het netwerk beschreven als mogelijk beschermende factor en als mogelijk stressvolle omstandigheid. Het signaal ‘steunend netwerk’ is een beschermende factor die ondersteuning kan bieden aan een gezin, terwijl het signaal ‘escalerend netwerk’ niet alleen wordt gezien als afwezigheid van een beschermende factor maar ook als stressvolle omstandigheid die de scheiding ernstiger maakt voor een kind.

Sterke en zwakke aspecten onderzoek

Één van de problemen in onderzoek naar scheidingsproblematiek is het gebrek aan definiëring van verschillende vormen van scheiding. In het onderzoek van Saini en collega’s (2012) is te zien welke invloed gebrek aan definiëring kan hebben op de resultaten. Sterk aan dit onderzoek is het hanteren van de drie typen hulpverlening als onafhankelijke variabelen. Dit onderzoek laat zien dat de omschrijvingen minder algemeen hoeven te blijven en de resultaten voorzien kunnen worden van details die meer recht doen aan de complexiteit van scheidingsproblematiek.

Gedurende het onderzoek kwam naar voren dat niet alle scheidingszaken zichtbaar zijn voor medewerkers van Veilig Thuis. Vooral de zaken die geen hulpverlening vragen komen minder voor in de caseload van professionals, omdat Veilig Thuis pas wordt ingeschakeld nadat een casus geëscaleerd is. In de gesprekken is daarom bij de categorie ‘geen hulpverlening’ gefocust op signalen die laten zien dat de problematiek is opgelost, of laten zien dat het beter gaat met gezinnen. De resultaten bij deze categorie van hulpverlening zijn mogelijk minder valide omdat ze niet direct gebaseerd zijn op de persoonlijke ervaringen van de Veilig Thuis medewerkers met deze gezinnen.

Verder is het onderzoek gericht op het in kaart brengen van signalen voor beroepskrachten met een pedagogische taak. Een sterke kant van het onderzoek is dat de 13 half open interviews geleid hebben tot saturatie in de data, wat de kans kleiner maakt dat er

signalen niet geïdentificeerd zijn. Sommige signalen die genoemd worden door Veilig Thuis zijn echter niet altijd zichtbaar voor deze beroepskrachten. Met name de signalen die betrekking hebben op de persoonlijke levenssfeer van ouders zijn misschien minder zichtbaar omdat beroepskrachten met pedagogische taak vooral met de kinderen te maken hebben. Er kan niet van beroepskrachten met een pedagogische taak verwacht worden dat ze zicht hebben op alle genoemde signalen. Signalen kunnen aanwezig zijn in een gezin zonder dat de beroepskracht de mogelijkheid heeft gehad deze op te merken. Wel is het nuttig voor de beroepskracht om kennis te hebben van deze signalen zodat wanneer een signaal onder de aandacht komt, deze door de beroepskracht op waarde geschat kan worden.

Implicaties voor de praktijk

De omstandigheden en signalen van scheidingsproblematiek vormen een complex geheel. De medewerkers van Veilig Thuis geven aan dat iedere scheiding anders is en dat het moeilijk is om scheidingsproblematiek te vangen in algemene inzichten en schematische weergaven. Ook het overzicht van signalen in figuur 2 vormt een ordening die in werkelijkheid complexer is dan het overzicht kan weergeven. In de praktijk kunnen zich bijvoorbeeld scheidingsituaties voordoen waar de verschillende signalen een indicatie vormen voor alle drie de typen hulpverlening.

Het is de verwachting dat het overzicht van waarneembare signalen gebruikt kan worden door professionals met een pedagogische taak om scheidingsproblematiek beter te kunnen signaleren. De keuze voor kwalitatief onderzoek met half open interviews heeft geleid tot een gedetailleerde lijst signalen die goed overzicht geven van de verschillende omstandigheden die bij een scheiding invloed kunnen uitoefenen op het welzijn van het kind. De complexiteit en variatie in de problematiek maakt de lijst als instrument echter minder geschikt om als enige bron te gebruiken in een besluit over hulpverlening. De resultaten zijn vooral geschikt als hulpmiddel voor het herkennen van omstandigheden van een scheiding. Voor een besluit tot een bepaalde vorm van hulpverlening blijft een professionele afweging, afgestemd op de individuele casuïstiek noodzakelijk. Bij de implementatie van de jeugdwet adviseerde de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) in een factsheet over de inrichtingsvereisten en uitvoeringsaspecten van de toegang tot jeugdhulp, dat een instrument op zichzelf nooit voldoende kan zijn voor een besluit tot jeugdhulpverlening. Een instrument kan gebruikt worden voor de inschatting van de aard en zwaarte van het risico. Voor besluitvorming is het naast deze inschatting ook noodzakelijk rekening te houden met de

voorkeuren van kinderen en ouders, met wat een gezin zelf zou kunnen doen om problemen op te lossen en met wat bekend is over de effectiviteit van programma's (Ministerie van VWS, Ministerie van V&J, VNG & Nederlands Jeugd instituut, 2014).

Voor de praktijk betekent dit dat beroepskrachten met pedagogische taak op basis van de resultaten kennis kunnen nemen van de signalen die een rol kunnen spelen bij een vermoeden van scheidingsproblematiek. De koppeling per signaal met een vorm van hulpverlening kan voor beroepskrachten met pedagogische taak gebruikt worden voor een inschatting van de ernst van de problematiek. Hiermee is eventuele problematiek gesignaleerd. Janssens, (2015) en de Richtlijn van Anthonijsz en collega's (2015) geven echter aan dat enkel het signaleren van de problematiek niet voldoende is. De richtlijn beveelt aan dat jeugdprofessionals kennis hebben van de sociale kaart van de regio en kennis hebben van het landelijk hulpaanbod. Met deze kennis kan vervolgens de samenwerking gezocht worden met andere professionals in de keten. Janssens (2015) geeft aan dat afspraken gemaakt moeten worden tussen de professionals met pedagogische taak en de jeugdhulpverleners zodat duidelijk is wie welke rol heeft. Voor de professionals met een pedagogische taak kan dit overzicht dus gebruikt worden om bij een vermoeden van scheidingproblematiek na te gaan of de signalen aanleiding geven tot een vervolgstap. Met wie eventueel contact opgenomen wordt over de vervolgstap en welke informatie daarvoor nodig is dient met de jeugdhulpverleners uit de regio overeengekomen te worden. Een voorbeeld van een vervolgstap kan zijn dat op basis van bepaalde signalen casuïstiek besproken wordt in een plaatselijk sociaal team.

Implicatie voor verder onderzoek

Gedurende het onderzoek kwam naar voren dat de categorie vrijwillige hulpverlening uit een diverse verzameling trajecten bestaat. Een deel van deze programma's zijn laagdrempelig, of zelfs preventief van aard. Het programma KIES heeft bijvoorbeeld als doelstelling om scheidingsproblematiek bij kinderen in de basisschool leeftijd te voorkomen door ze onder meer te trainen in het begrijpen van de scheiding en het onder woorden brengen van gevoelens (Spruijt & Kormos, 2014). Aan de andere kant zijn er ook zware interventies die vrijwillig ingezet kunnen worden. Kinderen uit de Knel is bijvoorbeeld een systeemtherapie bedoeld voor ouders waar scheidingsconflicten al lange tijd kunnen aanhouden. Het programma richt zich op het verminderen van geëscaleerde conflicten en het verbeteren van de situatie voor kinderen. Beide programma's worden in vrijwillig kader

aangeboden, maar zijn gericht op verschillende scheidingsituaties die niet dezelfde signalen met zich meebrengen. Meer onderzoek is nodig om ook op programmaniveau in kaart te brengen welke signalen de doelgroepgezinnen laten zien en om de effectiviteit van programma's voor gezinnen met bepaalde deze signalen te meten. Zo kunnen beter afspraken gemaakt worden bij wie professionals met een pedagogische taak op basis van welke signalen terecht kunnen. Daarbij is meer onderzoek nodig op basis van welke signalen hulpverleningsprogramma's ingezet kunnen worden met een preventieve werking op scheidingproblematiek. Dit onderzoek richtte zich op signalen waarbij hulpverlening niet nodig is, omdat er niet of weinig problemen zijn en op signalen waarbij hulpverlening wel nodig is vanwege scheidingproblematiek. Preventieve hulpverleningsprogramma's vallen in een categorie hiertussen omdat die zich richten op scheidingssituaties waarin risico's zijn voor problemen, maar deze problemen zich nog niet hebben voorgedaan. Vervolgonderzoek moet uitwijzen welke signalen een indicatie vormen van een scheidingssituatie die voldoende risico vormt voor preventieve hulpverlening, maar waar nog geen signalen van scheidingproblematiek zelf zichtbaar zijn. De keuze voor het inzetten van preventieve hulpverlening ligt echter voor een deel ook bij beleidsmakers. Er gaan bijvoorbeeld stemmen op om de scheiding zelf als voldoende risico te zien voor het inzetten van preventieve hulpverlening. Een laagdrempelig programma zoals KIES zou dan bijvoorbeeld bij iedere scheidingssituatie aangeboden kunnen worden. Het is hierbij echter de vraag of de publieke middelen efficiënt ingezet worden. Een deel van de gezinnen volgt dan namelijk het programma terwijl er zonder het programma ook geen problemen waren ontstaan, of die zonder het aanbod zelf gekozen zouden hebben voor het programma en een ander deel volgt het programma terwijl er later alsnog verdere hulpverlening nodig is. Om de keuze voor het bij elke scheiding preventief aanbieden van een hulpverleningsprogramma onderbouwd te kunnen maken, is informatie nodig over de effectiviteit van het programma in het daadwerkelijk voorkomen van problemen, die zonder het programma wel waren ontstaan.

Janssens (2015) stelt dat professionals met een pedagogische taak een rol hebben in het vroeg signaleren van problematiek. Vanuit de gedachte van de pedagogische civil society kan ook nagedacht worden in hoeverre vrijwilligers van vrijetijdsinstellingen een rol kunnen vervullen in het bieden van steun in scheidingssituaties en het signaleren van problematiek (Kesselring, de Winter, van Yperen, & Horjus, 2015). Uit de resultaten is naar voren gekomen dat het netwerk van een gezin een belangrijke rol kan spelen in de ondersteuning bij een scheidingssituatie. Kesselring en collega's (2015) zeggen hierover dat met name structureel

contact belangrijk lijkt om vanuit het gedachtengoed van de pedagogische civil society een beroep op een ander uit het netwerk te kunnen doen. Dit betekent dat zowel de vertrouwensband tussen vrijwilliger en gezin, als het contact tussen vrijwilliger en bijvoorbeeld sociale teams belangrijk is om scheidingsproblematiek te kunnen signaleren en hier naar te handelen. Kesselring en collega's stellen dat buurtactiviteiten waarin verschillende groepen met elkaar iets organiseren, hierbij kunnen helpen. Toch spelen ook verschillende ethische overwegingen mee. Enerzijds kan afgevraagd worden of van vrijwilligers verwacht mag worden dat ze zich verdiepen in de signalen van verschillende vormen van problematiek. Verder kan afgevraagd worden in hoeverre vrijwilligers op de hoogte dienen te zijn van het beschikbare hulpaanbod in de regio, bijvoorbeeld qua wijkteams en interventies. Anderzijds kunnen betrokken vrijwilligers een belangrijke vertrouwensrol spelen in het leven van kinderen met problemen in de gezinssituatie. Eventuele problematiek die hier gesignaleerd wordt kan waardevol zijn wanneer vrijwilligers hier de juiste vervolgstappen aan kunnen geven. Dit zou ervoor pleiten dat hulpverleners uit sociale team af en toe contact zoeken met vrijwilligers om kennis te maken en eventueel afspraken te maken. Toch geldt ook de vraag of niet voorzichtig omgegaan moet worden met het stimuleren dat vrijwilligers een vertrouwensband opbouwen met alle leden van een vereniging. Wellicht komt het de laagdrempeligheid van vrijwilliger zijn niet ten goed wanneer vrijwilligers druk ervaren om dergelijke vertrouwensbanden op te bouwen. Het zou daarom nuttig zijn wanneer vervolgonderzoek zich richt op de vraag in wat een geschikte rol is voor vrijwilligers van vrijetijdsinstelling in de signalering van scheidingsproblematiek en andere probleemgebieden. Daarnaast hoe vrijwilligers het beste in deze rol ondersteund kunnen worden, zonder van vrijwilligers verkapte professionals te maken.

De panacee voor het oplossen van scheidingsproblematiek is nog niet gevonden. Het blijkt lastig te zijn voor ouders om samen te werken op het gebied van opvoeding, terwijl ze juist de beslissing gemaakt hebben om niet langer met deze persoon het leven te willen delen. Tegelijkertijd kunnen ouders niet tot een akkoord gedwongen worden. Ouders kunnen begeleid worden in het proces om tot afspraken te komen maar het akkoord moet uiteindelijk van ouders zelf komen. Dit maakt hulpverlening soms lange tijd machteloos en gaat soms ten koste van het kind. Initiatieven als de divorce challenge laten zien dat er in de samenleving grote behoefte is om meer grip te krijgen op complexe scheidingsproblematiek. De ruim 500 inzendingen laten ook zien dat er een brede beweging in de samenleving is die bereid is om kritisch naar de eigen processen te kijken en bereid is nieuwe ideeën uit te proberen, met als

doel om kinderen beter te kunnen beschermen tegen scheidingsproblematiek. Dit onderzoek heeft zich daarbinnen gericht op het verzamelen van kennis over de signalen van scheidingsproblematiek, zodat daar waar een kennislacune is bij professionals met een pedagogische taak, deze beter gevuld kan worden. Belangrijk is nu om de resultaten ook onder de aandacht te brengen bij professionals met een pedagogische taak en om de verbinding te leggen tussen deze professionals en de lokale hulpverleningsmogelijkheden, bijvoorbeeld door als sociaal team langs te gaan op scholen, of door het organiseren van kenniscafés. Ook dit onderzoek is niet het definitieve antwoord op scheidingsproblematiek, maar de hoop is wel dat leerkrachten met de kennis van de signalen beter in staat zullen zijn om scheidingsproblematiek te signaleren en hiernaar te handelen.

Literatuur

- Alink, A., IJzendoorn, R. van, Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010, de tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen wen jeugdigen*, Leiden, Nederland: Casimir Publishers.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287. doi: 10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x.
- Amato, P. R. (2010). Research on Divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666. doi: 10.1111/j/1741-3737.2010.000723.x
- Amato, P. R., Kane, J. B., James, S. (2011). Reconsidering the “good divorce”. *Family Relations*, 60, 511-524. doi: 10.1111/j.1741-3729.2011.00666.x
- Anthonijsz, I., Spruijt, E., & Zwikker, N. (2015). *Richtlijn scheiding en problemen van jeugdigen*. Geraadpleegd van http://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2015/07/Complete_richtlijn_scheiding.pdf
- Bavelas, J. B., & Segal, L. (1982). Family systems theory: background and implications. *Journal of communications*, 32, 89-107. doi: 10.1111/j.1460-2466.1982.tb02503.x
- Beard, R. (2014). *Childrens Appraisels as a mediating factor in the relation between conflict and child adjustment* (Dissertatie, Arizona State University, Arizona). Geraadpleegd van http://repository.asu.edu/attachments/134843/content/Beard_asu_0010E_13713.pdf
- Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. Londen, United Kingdom: SAGE Publications.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2016, november). *Kindermishandeling en huiselijk, 1e halfjaar van 2016* [dataset]. Geraadpleegd van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2016/44/kindermishandeling-en-huiselijk-geweld-1e-halfjaar-2016>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016, 9 juli). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland, huwelijksduur* [Dataset]. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=60060NED&D1=4-6&D2=1&HDR=G1&STB=T&VW=T>
- Cox, M. J., Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48, 243-267. doi: 10.1146/annurev.psych.48.1.243
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J., Loo, C. M., & Giles, W. H. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 28, 771-784. doi:10.1016/j.chiabu.2004.01.008

- Henry, W. J., Fieldstone, L., Thompson, M., & Treharne, K. (2011). Parenting coordination as an antidote for high-conflict divorce and court relitigation. *Journal of Divorce & Remarriage*, *52*(4), 455-471. doi 10.1080/10502556.2011.6094211
- Hetherington, M. E., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998). What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment, *American Psychologist*, *53*(2), 167-184. doi:10.1080/10502556.2014.898551
- Janssens, J. M. A. M. (2015). Transitie en transformatie in de jeugdzorg. *Kind Adolesc*, *36*, 191-204. doi: 10.1007/s12453-015-0103-2
- Jeugdzorg Nederland. (2014). *Methodiek complexe scheidingen*. Geraadpleegd van <http://www.jeugdzorgnederland.nl/contents/documents/complexe-scheidingen-methodiek.pdf>
- Jurkovic, G.J., Thirkield, A., & Morrel, R. (2001). Parentification of adult children of divorce: a multidimensional analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, *30*(2), 245-257. doi: 10.1023/A:1010349925974
- Kalmijn, M. (2013). Long-term effects of divorce on parent-child relationships: Within-family comparisons of fathers and mothers. *European Sociological Review*, *29*(5), 888-989. doi: 10.1093/esr/jcs066
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *39*(8), 963-973. doi: 10.1097/00004583-200008000-00007
- Kelly, J. B., & Emery, E., R. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, *52*, 352-362. doi: 10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- Kesselring, M., de Winter, M., van Yperen, T., Horjus, B. (2015). De pedagogische civil society in praktijk: Een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders, *Pedagogiek*, *35*(3), 263-284. doi: <https://doi.org/10.5117/PED2015.3.KESS>
- Laet, L. de, & Voorde, R. van de. (2010). kinderen als wapen en prooi in vechtscheidingssituaties. *Signaal*, *71*, 4-21. Geraadpleegd van http://www.signet.be/uploads/artikels_signaal/signaal_71_2010_vechtscheiding.pdf
- Lawick, J. van. (2012). Vechtscheidende ouders en hun kinderen. *Systeemtherapie*, *24*(3), 129-150. Geraadpleegd van <http://www.kinderenuitdeknel.nl/perch/resources/artikel-vechtscheidendeoudersenhunkinderen.pdf>
- Ministerie van Volksgezondheid welzijn en Sport, & Ministerie van Veiligheid en Justitie. (2015). *Beleidsinformatie AMHK, Informatieprotocol*. Geraadpleegd van https://www.voordejeugd.nl/attachments/article/1637/Informatieprotocol_AMHK.pdf

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Ministerie van Veiligheid en Justitie, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, & Nederlands Jeugdinstituut. (2014). *Stelselwijziging Jeugd, factsheet toegang tot Jeugdhulp*. Geraadpleegd van <https://vng.nl/onderwerpenindex/jeugd/jeugdhulp/publicaties/factsheet-toegang-tot-jeugdhulp>
- Parmiani, L., Iafrate, R., & Giuliani, C. (2012). Loyalty conflict, feelings of unfairness, and young adults' individuation difficulties in separated and nonseparated families. *Journal of Remarriage*, 53, 386-401. doi 10.1080/10502556.2012.682889
- Peris, T., & Emery, E. (2008). Redefining the parent child relationship following divorce. *Journal of Emotional Abuse*, 5(4), 169-189. doi: 10.1300/J135v05n04_01
- Protestantse Kerk in Nederland. (2004). *Dienstboek – een proeve deel II, Leven – Zegen – Gemeenschap*. Zoetermeer, Nederland: Uitgeverij Boekencentrum.
- Raad voor de Kinderbescherming. (2013a). *Protocol gezag en omgang na scheiding*. Geraadpleegd van https://www.kinderbescherming.nl/Images/protocol-gezag-en-omgang-na-scheiding-30-1-2013-tcm88-488433_tcm103-491313.pdf
- Raad voor de Kinderbescherming. (2013b). *Het kwaliteitskader van de Raad voor de Kinderbescherming*. Geraadpleegd van https://www.kinderbescherming.nl/Images/het-kwaliteitskader-januari-2013_tcm103-226204.pdf
- Saini, M., Black, T., Lwin, K., Marshall, K., Fallon, B., & Goodman, D. (2012). Child protection workers' experiences of working with high-conflict separation families. *Children and Youth Services Review*, 34, 1309-1316. doi: 10.1016/j.childyouth.2012.03.005.
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects on father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces. *Family Court Review*, 46(2), 282-296. doi: 10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen, voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu van Loghum.
- Spruijt, E., DeGoede, M., & Vandervalk, I. (2001). The well-being of youngsters coming from six different family types. *Patient Education and Counseling*, 45, 285-294. doi:10.1016/S0738-3991(01)00132-X
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286-1300. doi: 10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x
- Teeven, F., van Rijn, M. J. (2014). Uitvoeringsplan verbeteren situatie kinderen in een 'vechtscheiding' *Kamerstukken II 2014/15, 33836, nr 6*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/04/01/bijlage-uitvoeringsplan-verbeteren-situatie-kinderen-in-een-vechtscheiding>

- Veilig Thuis Gooi en Vechtstreek. (2016). *Samen werken aan veiligheid, jaarverslag 2015 Veilig Thuis Gooi en Vechtstreek*. Geraadpleegd van <https://www.regiogy.nl/content/media/docs/default-source/sociaal/veilig-thuis/jaarverslag-veilig-thuis-2015.pdf?sfvrsn=0>
- Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2014). *VNG-model handelingsprotocol voor het advies - en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling 'Veilig Thuis'*. Geraadpleegd van https://www.vng.nl/files/vng/20141107_vng_model_handelingsprotocol_veilig_thuis.pdf
- Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. (2013). *Evaluatie Ouderschapsplan, een eerste verkenning* (Cahier 2013-8). Geraadpleegd van https://www.wodc.nl/images/cahier-2013-8-volledige-tekst_tcm44-524984.pdf
- Wood, J. J., Repetti, R. L., & Roesch, S. C. (2004). Divorce and children's adjustment problems at home and school: the role of depressive/withdrawn parenting. *Child Psychiatry and Human Development*, 35(2), 121-142. doi: 10.1007/s10578-004-1881-6

Bijlage 1: Topiclist half open interviews

1. Hoe zou je een gezin met scheidingsproblematiek omschrijven, bemerken, identificeren, waarnemen...
  - a. Als deze geen hulpverlening nodig heeft?
  - b. Als deze vrijwillige hulpverlening nodig heeft?
  - c. Als deze gedwongen hulpverlening nodig heeft?
2. Welke karakteristieken van ouders neem je mee in de beslissing tot een bepaalde vorm van hulpverlening...
  - a. Als deze geen hulpverlening nodig heeft?
  - b. Als deze vrijwillige hulpverlening nodig heeft?
  - c. Als deze gedwongen hulpverlening nodig heeft?
3. Welke karakteristieken van kinderen neem je mee in de beslissing tot een bepaalde vorm van hulpverlening...
  - a. Als deze geen hulpverlening nodig heeft?
  - b. Als deze vrijwillige hulpverlening nodig heeft?
  - c. Als deze gedwongen hulpverlening nodig heeft?
4. Wat zijn de grootste risico's voor kinderen in een scheidingssituatie...
  - a. Als deze geen hulpverlening nodig heeft?
  - b. Als deze vrijwillige hulpverlening nodig heeft?
  - c. Als deze gedwongen hulpverlening nodig heeft?

Bijlage 2: Codeboek met voorbeelden van bijbehorende citaten

Signaal	omschrijving	Citaat
<i>Signalen van ouders</i>		
Communicatie en samenwerking	Signalen die zich uiten in de manier waarop ouders communiceren en met elkaar omgaan.	
Afspraken kunnen maken	Ouders zijn in staat om met elkaar te communiceren en samen te werken, zodat afspraken gemaakt kunnen worden met betrekking tot het opgroeien van de kinderen en alles wat daarbij komt kijken, zoals opvoeding, kleding, verzorging, financiën, woonplek en school.	<i>“Goede afspraken, door alle partijen ondertekend over hele basale dingen. Kleding, verzorging, financiën woonplek en school.”</i>
Communicatieproblemen	Er is sprake van gebrekkige communicatie, ouders stemmen niet met elkaar af. Ouders spreken elkaar soms tijden niet, of alleen via tekstberichten. Het lukt ouders niet om op normale wijze met elkaar te communiceren. Dit kent verschillende gradaties, met in het ergste geval helemaal geen communicatie en daardoor geen afstemming.	<i>“Ik had vorige week een jongetje van elf. Die gaf gewoon heel duidelijk aan, ‘als mijn ouders nou eens gewoon normaal met elkaar zouden kunnen praten...’”</i>
Niet tot afspraken komen	Ouders blijven het oneens met elkaar, het lukt ouders niet samen afspraken te maken, omdat ouders niet in overeenstemming komen. Het lukt ouders niet om water bij de wijn te doen, om tot een compromis te komen.	<i>“Er is geen enkele mogelijkheid om toe te geven, om water bij de wijn te doen.”</i>
Afspraken niet nakomen	Ouders houden zich niet aan de gemaakte afspraken.	<i>“Als de vader niet komt opdagen en de moeder enorme stennis maakt. ‘Hij is weer niet gekomen, zie je wel hij houdt zich niet aan de gemaakte afspraken’”</i>
Gezamenlijke aanwezigheid	Ouders zijn in staat samen ergens aanwezig te zijn om de opvoedtaken van de kinderen waar te nemen en de kinderen gezamenlijk te ondersteunen tijdens belangrijke gebeurtenissen in zijn of haar leven.	<i>“Hoe dat achter de schermen gebeurt, dat mogen jullie helemaal zelf bedenken, maar jullie kind moet zien, papa en mama zijn er.”</i>
Verschil in betrokkenheid	Ouders zijn niet in staat gezamenlijke taken in de opvoeding van kinderen uit te voeren, waardoor één van de ouders meer betrokken is dan de ander op momenten dat eigenlijk beide ouders betrokken zouden moeten zijn, bijvoorbeeld op	<i>“Kijk het gaat goed zolang ouders inderdaad, ondanks de scheiding, naar 10 minutengesprekken gaan. Gebeurt dat niet, dan zie je daarin zeg maar de vraagtekens in de ogen ontstaan.”</i>

	consultatiebureaus en bij 10 minuten gesprekken.	
Elkaars opvoedkwaliteit erkennen	Ouders hebben vertrouwen dat de andere ouder in staat is om het kind op te voeden en erkennen dat de kinderen positieve dingen halen uit de opvoedingsmethoden van de ander.	<i>“Erop vertrouwen dat de ander het goed voor heeft met je kind. (...) Want het wantrouwen is vaak groot.”</i>
Verwarring ouderrol partnerrol	Ouders zijn niet in staat onderscheid te maken tussen de rol die ze naar elkaar spelen als ex-partner en de rol die ze spelen als ouder. Ouders hebben de neiging invloed uit te oefenen op de manier waarop de ex-partner het leven inricht, terwijl ze hier niets meer over te zeggen hebben, maar zijn niet in staat als ouders samen te werken rondom de opvoeding van de kinderen. Het gaat hierbij om de vraag wat doe je naar eigen inzicht en wat doe je vanuit gezamenlijk inzicht in de opvoeding van de kinderen.	<i>“Je hoeft je niet meer te bemoeien met die nieuwe partner van vader, of de nieuwe partner van moeder, want dat is je stuk niet, maar je moet er wel vanuit kunnen gaan dat als je kind bij de ander gaat logeren, dat het daar oké is. Dat daar ook voldoende veiligheid, zorg en liefde is.”</i>
Conflict	Signalen die zich uiten in het conflict wat ouders onderling hebben.	
Eerste incident	Ouders hebben conflicten, maar zijn goed in staat deze conflicten op volwassen wijze op te lossen en de kinderen buiten het conflict te houden. Een beperkt aantal conflicten hoort nu eenmaal bij een scheiding.	<i>“Mijn visie erop is dat er strijd is in het eerste jaar na de scheiding. Dan moet er natuurlijk nog steeds gekeken worden hoe de kinderen daar het minst mee belast raken. (...) Één van de twee kiest er niet voor niks voor om de stekker eruit te trekken, dus er is strijd en het is moeilijk.”</i>
Ruzie en verschil van mening	Ouders maken met grote regelmaat ruzie, of hebben met regelmaat verschil van mening. Onderwerpen waar strijd over is zijn zeer divers, bijvoorbeeld over opvoeding, geld en inboedel, het ophalen van de kinderen, maar ook praktische zaken zoals het wassen van de kleren van kinderen, Kenmerkend zijn de heftige woordenwisselingen en boosheid die hiermee gepaard gaat.	<i>“Er moet gesoebat worden over de kosten van de kapper, over de nieuwe schoenen, (...) over fietsen, over familieweekenden die zijn in het weekend van de andere ouder, over kerst, elk jaar gedonder over verjaardagen, moederdag, vaderdag.”</i>
Conflicten blijven verhard	Het lukt ouders niet langer op volwassen wijze uit het conflict te komen. Ouders gaan steeds verder om de ander te overtuigen van het eigen gelijk. Strijdmiddelen worden zwaarder, zoals schreeuwen,	<i>“De auto vernielen, de banden van de auto voor de deur kapot maken, ramen inslaan, stalken, dingen opsturen die helemaal niet gewenst zijn, de hele tijd</i>

	schelden, stalken, vernielen. Ouders gaan liever strijdend ten onder, dan toegeven aan de ander.	<i>maar mailtjes sturen, of appjes, of dat soort dingen”</i>
Huiselijk geweld gebruiken	Ouders laten het conflict dusdanig escaleren dat er gesproken kan worden van huiselijk geweld, waaronder fysiek geweld naar de ex-partner, of psychisch geweld naar ouder of kind.	<i>“Dat er gedreigd wordt met ontvoering, dat er gedreigd wordt met ik kom je wel halen, of dat soort dingen. Of dat de vader weer de boel kort en klein slaat, of ernstig verbaal geweld.”</i>
Kind getuige laten zijn van conflict	Kinderen zijn getuige van de conflicten tussen ouders, met emotionele onveiligheid als gevolg. Naast het letterlijk waarnemen van een conflict kan dit ook de vorm aannemen van het kind belasten met informatie rondom het conflict. Kinderen kunnen dit wel op verschillende manieren ervaren en kannede daardoor verschillend van ernst zijn voor kinderen.	<i>“Als er echt servies over en weer ging, mogelijk in elkaar geslagen en het kind is daar getuige van.”</i>
Loyaliteit van kind beïnvloeden	Kinderen worden niet in staat gesteld positief over beide ouders te blijven denken. Er is een discrepantie tussen de manier waarop ouders de ex-partner omschrijven of benaderen en de manier waarop kinderen de andere ouder beleven. Dit zorgt voor verwarring en loyaliteitsconflict. Kinderen krijgen het gevoel te moeten kiezen en denken zich soms verschillend voor te moeten doen bij ouders.	<i>“Altijd de één of de ander in een kwaad daglicht te zetten, waardoor ze denken een bepaald kind tot een bepaalde keuze te kunnen dwingen. Een kind wil niet kiezen”</i>
Voortdurend juridisch procederen	Ouders trachten hun gelijk te behalen door alles juridisch aan te vechten. Kenmerkend is dat uitspraken er niet voor zorgen dat het conflict oplost, maar juist voor meer procedures zorgt, met als gevolg dat de standpunten alleen maar verhardden.	<i>“de ene keer is het nodig en is het ook goed dat bijvoorbeeld praktische zaken in de rechtbank bekrachtigd worden. (...) In veel gevallen is verschrikkelijk en blijven ouders elkaar uit procederen.”</i>
Hulpverlening	Signalen die zich uiten in de rol die de hulpverlening speelt in het proces.	
Er gezamenlijk uitkomen	Ouders zijn in staat om zonder hulpverlening tot een oplossing te komen. Daar waar er zorgen bestaan over de situatie, tonen ouders het inzicht in het nemen en beredeneren van de juiste stappen en komen eventueel zelf tot de conclusie welke hulpverlening ze nodig hebben.	<i>“Als blijkt dat de ouders inzichtelijk kunnen handelen (...), dan geven we de ouders de kans om het op eigen kracht te doen. Dat zijn dan soms hele korte interventies, (...) dat maakt een verhaal waarvan wij zeggen ‘nou hebben</i>

		<i>prima ouders, dat hebben jullie goed ingezien.”</i>
Bereid met hulp tot oplossing te komen	Het lukt ouders niet om op eigen gelegenheid de scheidingsproblematiek op te lossen, maar zijn wel bereid te proberen de problemen aan te pakken in een vrijwillig hulpverleningstraject. Dit kan gepaard gaan met een gevoel van onmacht. Soms is hier enige overtuigingskracht voor nodig.	<i>“Je maakt eerst de mensen zelf actief, ze zijn zelf verantwoordelijk. Want je ziet bij deze ouders en omstanders grootse onmacht.”</i>
Geen hulpverlening willen	Één of beide ouders willen niet meewerken aan hulpverlening, omdat ouders de aangeboden hulpverlening niet nodig vinden, of omdat ouders het onderling niet eens zijn welke hulpverlening nodig is.	<i>“Ze moeten zich allebei aanmelden en het ook nog zelf doen. Dat is een motivatiecheck. Dat mislukt dan heel vaak, want als de één wil, wil de ander niet.”</i>
Geen effect hulpverlening	De mogelijkheden van hulpverlening in het vrijwillig kader zijn aangeboden en uitgeput, maar heeft geen verandering teweeg gebracht op de situatie. Kan gepaard gaan met een groot gevoel van radeloosheid.	<i>“Dus dan is gedwongen hulpverlening een manier om dat te bereiken wat in vrijwillige hulpverlening gefaald heeft”</i>
Hulpverlening misbruiken voor eigenbelang	Via de hulpverlening proberen om het eigenbelang na te streven, bijvoorbeeld door de hulpverlening op te zetten tegen de ex-partner, de autoriteit van de hulpverlening selectief te gebruiken in de eigen argumentatie, of te trachten de hulpverlening partij te laten kiezen. Ouders zijn zich hier niet altijd van bewust, maar voelen zich onbegrepen door hulpverlening, overtuigd van het eigen gelijk. Soms komt het voort uit onwetendheid wat hulpverlening wel en niet kan betekenen.	<i>“Ze wijzen eigenlijk de hulp af. Van de hulpverlening wordt gevraagd, je bent voor of tegen mij”</i>
Mate van inzicht in de kinderen	Signalen die zich uiten in het bewustzijn wat ouders hebben met betrekking tot de kinderen	
Betrokken zijn met het kind	Ouders zijn zich bewust van de belangen van kinderen. Ouders zien in op welke manieren een scheiding schadelijk kan zijn voor kinderen en passen hun handelen daarop aan. Ouders vragen ook aan kinderen wat ze ervan vinden en wat ze willen.	<i>“Het kind centraal zetten.”</i>
Bewust worden situatie kind	Ouders hebben niet in de gaten wat de negatieve gevolgen van de scheiding zijn op het kind, maar kunnen hier wel bewust van worden gemaakt. Ouders hebben de neiging	<i>“Ouders moeten gaan inzien wat het betekent voor een kind om tussen twee vuren in te zitten.”</i>

	om in de strijd vooral uit te gaan van het eigenbelang, maar kunnen onder begeleiding bewust gemaakt worden van het gezamenlijk belang en het belang van het kind. Soms denken ouders al te handelen in belang van het kind, soms is het conflict zo groot dat het aanpassen aan elkaar niet lukt zonder begeleiding.	
Andere belangen boven kind stellen	Ouders tonen geen bewustzijn van de belangen van het kind. Hierbij wordt de schade aan het kind soms niet gezien, of vergeten in de strijd, of wordt bij tegenstrijdige belangen gekozen voor het eigenbelang in plaats van de belangen van het kind. Ouders zijn niet in staat onafhankelijk over de situatie te praten, of het belang van het kind hierin onafhankelijk te onderbouwen.	<i>“Het kind voor zichzelf willen hebben. (...) Het belang van het kind, die kunnen ze niet voldoende onderbouwen. Het is vooral hoe ze het zelf zien, hoe ze het zelf willen.”</i>
Mate van zelfinzicht	Signalen die zich uiten in de mate waarop ouders inzicht tonen in de eigen rol binnen het conflict.	
Situatie accepteren	Ouders zijn in staat in te zien dat verder strijden niet het gewenste effect heeft en bereid de situatie te laten voor hoe hij is. Ook al hadden ze liever een andere uitkomst gezien.	<i>“Soms kunnen mensen wel de omschakeling maken en zeggen, ik doe het met wat er is”</i>
Kritisch zelfreflecteren	Ouders zijn in staat om naast verwijten ook de eigen fouten in te zien. Ouders zijn hierdoor beter in staat ook de eigen rol in het geheel op constructievere wijze te bezien. Duidelijke tegenhanger van elkaar alleen maar beschuldigen.	<i>“mensen moeten toch een beetje zelfinzicht hebben, over zichzelf heen kunnen stappen”</i>
Elkaar beschuldigen	Ouders proberen elkaar in een negatief daglicht te stellen, door zeer negatief over de ander te spreken, verwijten te maken en elkaar te beschuldigen van zaken zoals seksueel misbruik, of persoonlijkheidsproblematiek. Ouders hebben hierbij de neiging om het probleem vooral bij de ander te leggen en niet op zichzelf te betrekken, of de eigen fouten toe te geven. Beschuldigingen kunnen hierbij variëren tussen waar, onbewust vals en bewust vals.	<i>“Vaak is het zo tijdens scheidingen dat ze allebei hetzelfde verhaal vertellen, maar wijzen ze allebei een andere dader aan.”</i>
Omgang	Signalen die zich uiten in de omgang die kinderen hebben met de ouders.	

Plezierig contact met ouders waarderen	Er is een stabiele en duidelijke omgangsregeling waarin het kind met beide ouders plezierig contact heeft. Ouders accepteren dat kinderen beide ouders nodig hebben en waarderen het wanneer kinderen een fijne tijd bij de ander hebben. De tijden en manieren van overdracht kunnen op veel verschillende wijzen vormgegeven worden.	<i>“Dat kinderen toestemming krijgen naar de andere ouder te gaan. Dat is heel belangrijk”</i>
Kind beschadigen met omgangsregeling	De bestaande omgangsregeling is schadelijk voor het kind, bijvoorbeeld omdat het kind verblijft bij een ouder die niet goed functioneert, of omdat de bestaande omgangsregeling elementen in zich heeft waardoor het kind minder goed kan functioneren. Belangrijk hierin is of de manier van overdracht prettig is voor een kind en of het bij beide ouders de activiteiten zoals school en hobby's kan en mag uitvoeren.	<i>“Dat een meisje bijvoorbeeld haar kampioenwedstrijd mist, want dat weekend is ze bij moeder, en bij moeder mag niet gehockeyd worden.”</i>
Kind weghouden bij ouder	Één of beide ouders zijn van mening dat de kinderen de andere ouder niet mogen zien en saboteren de omgang, of dreigen de omgang te saboteren. Omgangsregeling saboteren kan zowel betekenen dat een ouder het kind niet laat vertrekken, als dat een ouder het kind onverwacht komt halen. Kan ook een vorm aannemen waarin ontzegging van omgang terecht is, omdat een ouder niet functioneert, maar vaak wordt dit onterecht als argument gebruikt. Kenmerkend is de machtspositie van de hoofdverzorger	<i>“waarbij de ene ouder zegt: we hebben gisteren conflict gehad over de boormachine die nog in de schuur ligt bij jou, zolang ik die niet terugkrijg, krijg jij je kind niet terug.”</i>
Uitgangspositie	Signalen die zich uiten in de uitgangspositie en achtergronden die ouders meebrengen in de problematiek	
Problematische leefomgeving	Ouders hebben een achtergrond die het hen moeilijker maakt om tot afspraken te komen. Het gaat dan bijvoorbeeld om lage sociaal economische situatie met financiële problemen, verslaving, drank en middelengebruik, instabiele huisvestingssituatie, of criminaliteit. De scheiding komt dan niet alleen, maar samen met andere problemen die ook spelen.	<i>“Dus die hebben al moeite om met het leven om te gaan. Als er niks tegen zit, dan gaat het allemaal wel, maar dan in een scheiding, zit het wel tegen.”</i>

Persoonlijkheidsproblematiek	Bij één van de ouders is sprake van geestelijke problematiek die het conflict intensiveert en kan doen escaleren. Het kan bijvoorbeeld gaan om psychiatrische klachten zoals borderline en narcisme. Problematiek is niet altijd professioneel gediagnostiseerd, dus soms zijn het vermoedens. Deze vermoedens kunnen ook misbruikt worden.	<i>“Persoonlijkheidsproblematiek is vaak een voorspeller geweest van het falen van het huwelijk, maar is ook een voorspeller van hoe ermee om wordt gegaan.”</i>
Problematische geschiedenis	Ouders hebben in het verleden in een situatie gezeten waar ze nu nog last van hebben en die ervoor zorgt dat ze nu beperkt worden in het goed afwikkelen van de scheiding. Het gaat dan bijvoorbeeld om intergenerationele problematiek waaronder onbekwame opvoeding uit hun jeugd, of scheidingsproblematiek uit hun jeugd.	<i>“Als je weet dat intergenerationele problematiek bij ouders van invloed is op hun functioneren, dan weet je dat je extra alert moet zijn.”</i>
Heftige emoties rondom scheiding	Ouders hebben moeite met het verwerken van het einde van de relatie en voelen daarover nog pijn en frustratie. Ouders kunnen het hierdoor moeilijk opbrengen de scheiding op kindvriendelijke wijze tot een eind te brengen.	<i>“Ouders hebben minder belangstelling in wat er speelt, maar zijn vaak vooral bezig met het eigen verdriet”</i>
Signalen van kinderen		
Gedrag	Signalen die zich uit in het gedrag wat kinderen laten zien.	
Internaliserend gedrag	Kinderen laten teruggetrokken en somber en angstig gedrag zien, als gevolg van de scheiding. Ze zijn minder in staat positieve contacten te onderhouden.	<i>“kinderen durven vaak dingen niet te zeggen (...), bang voor spanningen, bang voor die momenten”</i>
Externaliserend gedrag	Kinderen laten sinds de scheiding meer opstandig gedrag zien, hebben meer conflicten en zijn agressiever.	<i>“Kinderen kunnen heel extravert, heel boos worden”</i>
Plotselinge gedragsverandering	Kinderen zijn zich plotseling anders gaan gedragen sinds de scheiding. De gedragsverandering kan zich op veel verschillende manieren uiteten.	<i>“Het kan variëren van een teruggetrokken kind wat heel extravert wordt, andersom een heel druk kind wat heel stil is.”</i>
Parentificatie	Kinderen nemen een verzorgende rol aan, of voelen zich verantwoordelijk om de situatie te verbeteren. Het kind gaat dan de ouder verzorgen in plaats van andersom.	<i>“Dat is specifiek voor vechtscheidingen, dat kinderen vooral zorgen voor hun ouders.”</i>
Ontwikkeling	Signalen die zich uit in de ontwikkeling van kinderen	
Slechte schoolprestaties en schooluitval	Kinderen doen het minder goed op school, ze behalen minder goede	<i>“Dit zijn onderwijs signalen, (...) dan kan je alles hebben,</i>

	resultaten en kinderen worden vaker weggehouden van school, of spijbelen meer.	<i>leerproblemen, taalproblemen, drastische terugval, (...) faalangst, schoolverzuim. Als de moeder denkt ik houd het thuis, dan kan het lekker vrijdag toch niet naar vader."</i>
Stagneren in ontwikkeling	Kinderen ervaren zoveel last van de scheiding dat ze in hun ontwikkeling bedreigd worden. Kinderen stagneren in hun ontwikkelingstaken, of laten zelfs terugval zien en worden belemmerd in hun dagelijks functioneren.	<i>"Dat kinderen ineens weer in hun bed gaan plassen, of terugvallen in twee woorden spreken, terwijl ze daarvoor volzinnen konden maken."</i>
Verminderde sociaal emotionele vaardigheden	Kinderen presteren minder goed op hun sociaal emotionele vaardigheden. Ze hebben bijvoorbeeld minder sociale contacten, of worden gepest.	<i>"Kinderen die emotioneel gezien gewoon niet meer meekomen."</i>
Intergenerationele overdracht van problematiek	Kinderen nemen negatieve eigenschappen als gevolg van scheiding over van de ouders, zoals een opvliegend karakter, een verkeerd beeld van relaties en man-vrouw verhouding, of verminderd vertrouwen in volwassenen en minder probleemoplossend vermogen.	<i>"Kinderen krijgen compleet de verkeerde rolmodellen voorgehouden"</i>
Ouderlijke relatie	Signalen die zich uiten in de relatie die het kind met zijn ouders heeft.	
Verstoorde communicatie met ouder	Kinderen hebben geen open en eerlijke communicatie met de ouders. Kinderen vertellen zaken niet, vertellen alleen wat de ouder wil horen, ook als het misschien niet de waarheid is. Kinderen doen dit ter bescherming van de ouder, bijvoorbeeld om verdriet te voorkomen, of uit angst voor de reactie, bijvoorbeeld omdat er dan conflict komt, of omdat er geen ruimte voor wordt geboden door de ouder.	<i>"Kinderen durven vaak dingen niet te zeggen, van de ene naar de andere ouder. Bang voor spanningen, bang voor die momenten."</i>
Emotioneel onveilig voelen	Kinderen voelen zich thuis niet prettig door de conflicten, of de spanningen. waardoor kinderen het huis gaan vermijden, of geen vrienden meer mee naar huis durven te nemen.	<i>"Wervend gedrag, meisjes kunnen hun heil elders gaan zoeken bij anderen, dat hoor ik ook weleens. Kinderen die langs de deuren gaan van mag ik bij jullie spelen."</i>
Contact met ouder verbreken	Kinderen ervaren het conflict tussen ouders en de verschillen tussen de twee leefwerelden als zo groot, dat kinderen het afstoten van één van de	<i>"Wat je ziet is dat er twee leefwerelden ontstaan die zo niet met elkaar verenigbaar zijn en wat zo'n conflict</i>

	<p>twee ouders nog als enige overlevingsstrategie zien. Kinderen verbreken dan uit zichzelf al het contact met één ouder.</p>	<p><i>oplevert dat kinderen op een gegeven moment niet anders kunnen dan één van die twee werelden afstoten”</i></p>
Psychologisch welzijn	<p>Signalen die zich uiten in het psychologisch welzijn van kinderen.</p>	
Scheiding ervaren als ingrijpende gebeurtenis	<p>Kinderen ervaren de scheiding als ingrijpend. Kinderen hebben last van een vervelende tijd, maar kunnen ondanks de situatie soms toch positief opgroeien met alle aspecten van dien.</p>	<p><i>“Ik denk dat per definitie een scheiding heel ingrijpend is voor kinderen. Voor alle kinderen. De één rolt daar makkelijker doorheen dan de ander.”</i></p>
Ervaring van spanning en stress	<p>Kinderen ervaren spanning, stress wanneer ouders conflict hebben, of wanneer ouders bij elkaar zijn. Dit uit zich bijvoorbeeld in gespannen lijfjes, psychosomatische klachten, zenuwachtigheid, vermoeidheid en concentratieproblemen. Soms is het bij kinderen heel moeilijk te zien.</p>	<p><i>“Ouders zijn zich niet altijd zo goed bewust hoeveel spanning er eigenlijk speelt. Dat ondanks dat ouders er dan niks over aan kinderen vertellen, ze dit meekrijgen”</i></p>
Problematische persoonlijke achtergrond	<p>Kinderen brengen een achtergrond met zich mee die meer zorg vraagt van ouders, bijvoorbeeld door een verstandelijke beperking, of een psychische aandoening. De complexiteit van de zorg vraagt een extra belasting van ouders en maakt het moeilijker om tot goede afspraken te komen.</p>	<p><i>“Die jongen had ADHD, als die jongen dan, zo vertelde moeder dat (...), als hij dan terug kwam bij moeder dan was die jongen totaal ontregeld. Zijn structuur is weg. Dan was moeder twee dagen bezig om hem weer in het gareel te krijgen”</i></p>
Contextsignalen		
Rol van het Netwerk	<p>Signalen die zich uiten in de rol die het netwerk speelt in de situatie. Kan zowel gaan over familie, vrienden, of stieffamilie.</p>	
Escalerend netwerk	<p>Ouders en kinderen hebben een netwerk waar families meestrijden in het conflict en invloed proberen uit te oefenen op de hulpverlening. Een netwerk wat zorgt voor escalatie. Nieuwe partners kunnen hier ook een grote rol in spelen.</p>	<p><i>“Soms zie je hele families die vol in die strijd zitten. En dan heb je ook opa’s en oma’s erbij aan tafel en tantes, dat kan zo enorm verhardend ook werken.”</i></p>
Steunend netwerk	<p>Ouders en kinderen hebben een netwerk wat helpt de conflicten te verminderen, de gemaakte afspraken helpt nakomen en de gezinsleden emotioneel ondersteunt.</p>	<p><i>“Ze kunnen heel steunend zijn als ze bijvoorbeeld regelen dat ze een neutrale plek zijn (...), dat er dan bijvoorbeeld een regeling is dat vader de kinderen alleen ziet als hij bij zijn ouders is (...), dat is ondersteunend”</i></p>
Klein of geen netwerk	<p>Ouders en kinderen hebben een klein netwerk, of hebben helemaal geen</p>	<p><i>“Als dan bijvoorbeeld de omgeving ontbreekt, ze</i></p>

	<p>netwerk waar ze terecht kunnen, waardoor ze minder emotionele ondersteuning ervaren. Het netwerk kan kleiner geworden zijn door de scheiding.</p>	<p><i>hebben geen netwerk, (...) dan neemt de ernst toe.</i></p>
Tijd	<p>Signalen die te maken hebben met de duur en het moment van het proces.</p>	
Langdurig aanhouden van problemen	<p>De problemen kunnen lange tijd aanhouden, soms tot enkele jaren, ondanks pogingen van hulpverlening. Hoe langer de problemen aanhouden hoe meer een casus geschikt is voor gedwongen hulpverlening. Het langdurig aanhouden van de problemen kan komen doordat hulpverlening niet van de grond komt, of omdat problemen na verloop van tijd terug blijven komen.</p>	<p><i>“Het hangt ook af van waar in de scheiding ze zijn (...) er zijn zaken van gezinnen waarvan de ouders vier of vijf jaar in scheiding zijn en waarvan de strijd nog steeds enorm is.”</i></p>
Bekendheid bij professionals	<p>Wanneer ouders bekend zijn bij professionele instanties, zoals hulpverlening en politie en er zijn opnieuw problemen, is dat een signaal dat extra hulpverlening op zijn plek is. Blijkbaar heeft hulpverlening dan niet gewerkt. Hoe meer instanties bekend zijn met de problemen hoe verder de ernst van de situatie wordt opgeschaald. Soms loopt er nog hulpverlening bij instanties, dit kan een reden zijn om dat juist eerst af te wachten, afhankelijk of de hulpverlening overeenkomt met ernst van de situatie.</p>	<p><i>“Meldingen die binnenkomen krijgen allemaal checks hè. Zijn ze bekend bij de raad? Zijn ze bekend hier? Als bijvoorbeeld de gemeente al bemoeienis heeft, worden ze doorgestuurd.”</i></p>
leeftijd	<p>Leeftijd speelt een rol in de inschatting van de ernst. Jonge kinderen zijn voor een groter deel overgeleverd aan zorg van ouders dan oudere kinderen die al naar school gaan. Daarnaast hebben oudere kinderen vaker de mogelijkheid steun te vinden in een eigen sociaal netwerk. Wanneer kinderen richting 18 jaar gaan is een overweging hoeveel nog geïnvesteerd moet worden aan hulpverlening. Zelfstandigheid, mondigheid richting ouders, en duur van het traject worden meegenomen in de overweging.</p>	<p><i>“Alle schade die (...) [iemand] aanricht is destructiever in het begin van je leven. Heb je al een pad afgelegd, ben je al 17 dan kan je minder repareren, dan kan je minder voorkomen”</i></p>